

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیهما السلام

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
أَنْزَلَ هَذِهِ السُّورَةَ
وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يُنزِلُ

آزموده‌ها

نگاهی به تجربیات

و نیازهای روحانیون در حج و عمره

پایان آموزش اسرار روحانیون بهاء مقام معظم رهبری

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آزموده ها

نویسنده:

مرکز تحقیقات حج

ناشر چاپی:

مشعر

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۶	آزموده ها جلد ۶
۶	مشخصات کتاب
۶	اشاره
۷	پیشگفتار
۸	بخش اول: نکات فقهی عمره و حج
۲۲	بخش دوم: احکام کلی در حج
۲۵	بخش سوم: راهنمای فقهی اجرائی عمره و حج پیش از سفر
۲۵	اشاره
۲۶	حکم خمس پول ثبت نام
۳۴	در مدینه منوره
۳۹	از میقات تا حرم
۴۵	اعمال عمره تمتع
۴۹	استفتاء طواف معذورین
۵۵	اعمال حج
۶۶	استفتاء رمی جمرات توسعه یافته
۶۹	استفتاء
۷۲	درباره مرکز

آزموده ها جلد ۶

مشخصات کتاب

نام کتاب: آزموده ها

نویسنده: معاونت امور روحانیون

موضوع: مرجع

زبان: فارسی

ناشر: نشر مشعر

ص: ۱

اشاره

ص: ۲

آزموده‌ها (۶) - نگاهی به تجربیات و نیازهای روحانیون در حج و عمره

پیشگفتار

اهمیت مسائل فقهی عمره و حج، بر کسی پوشیده نیست و بی‌شک درستی و نادرستی اعمال زائران بیت الله الحرام بستگی به انطباق و عدم انطباق آنها با احکام و مناسک عمره و حج دارد، هرچند صحت اعمال مقدمه رسیدن به روح حج و مراتب معنوی آن است ولی به تعبیر امام خمینی (قدس سره) مراتب معنوی حج جز به عمل مو به مو به مناسک حاصل نخواهد شد (۱). از این رهگذر عنایت به فراگیری احکام و مناسک و دقت در امر آموزش آن به زائران و نظارت بر صحت اعمال آنان از وظایف اصلی و مهم روحانیون کاروان‌ها شمرده شده است. بی‌شک برای رسیدن به این هدف و عمل به این وظیفه، شناخت مسائل جدید و شیوه‌های درست انتقال آنها به زائران و راهنمایی آنان در اثنای اعمال امری ضروری است. لذا نوشته حاضر، که با این انگیزه آماده شده و در سه بخش سامان یافته تقدیم شما عزیزان می‌گردد.

۱- پیام حج سال ۱۴۱۶ هـ.ق.

ص: ۳

بخش اول: احکام کلی عمره و حج

بخش دوم: نکات فقهی عمره و حج

بخش سوم: راهنمای فقهی اجرایی عمره و حج

امید است این جزوه برای سروران گرامی جهت هدایت بهتر زائران مفید باشد و از ارائه نظرها و پیشنهادهای اصلاحی و تکمیلی دریغ نفرمایند.

ارائه این شماره آزموده‌ها، در موضوع فقه و مناسک حج به معنای بی‌توجهی و کم‌اهمیت بودن سایر موضوعات مرتبط با عمره و حج نخواهد بود، بلکه به جهت حجم زیاد مطالب فقهی و ضرورت بیشتر این موضوع، این شماره به فقه حج و مسائل مرتبط با آن اختصاص یافت. امید است در آینده بتوانیم در سایر موضوعات نیز نوشته‌هایی تقدیم کنیم، در پایان از تلاش اعضای محترم کمیته فقه که زحمت تهیه این نوشته را متحمل شده‌اند تشکر می‌کنیم.

و السلام علیکم و رحمۃ الله وبرکاته

معاونت امور روحانیون بعثه مقام معظم رهبری

بخش اول: نکات فقهی عمره و حج

۱- استطاعت با وجوه شرعی به فتوای امام خمینی (قدس سره) حاصل نمی‌شود، ولی به نظر سایر مراجع حاصل می‌شود.

(مناسک، م ۴۰ و ۴۸)

۲- برای کسی که قصد رفتن به مکه را دارد، عبور از میقات بدون احرام جایز نیست. احرام پیش از میقات نیز جایز نیست، مگر آنکه نذر کند پیش از میقات محرم شود. (۱)

(مناسک، م ۲۱۵، ۲۱۷، ۲۱۸ و ۲۲۶)

۳- مقدار واجب لباس احرام آقایان دو تکه است و کمتر از این نباید باشد، ولی بیشتر از این، در صورتی که شرایط لباس احرام را داشته باشد اشکال ندارد.

(مناسک، م ۲۶۹، ۲۷۲، ۲۸۵ و ۳۰۱)

-۱

۱- آیت الله زنجانی برای کسی که از میقات یا نزدیک آن می‌گذرد احرام پیش از میقات حتی با نذر را صحیح نمی‌دانند.

ص: ۴

۴- لباس احرام باید شرایط لباس نمازگزار را داشته باشد، بنابراین، بانوان هرچند واجب نیست برای احرام لباس مخصوص بپوشند، ولی لباسی که به تن دارند باید شرایط لباس نمازگزار را داشته باشد، افزون بر اینکه در حال احرام، پوشیدن حریر خالص برای بانوان بنا بر احتیاط، جایز نیست ولی در نماز جایز است.

(مناسک، م ۲۷۴، ۲۷۶ و ۲۷۷)

۵- استحباب کوتاه نکردن مو یک ماه پیش از عمره مفرده، و از اول ذی القعدة و اگر نشد از اول ذی الحجه برای عمره تمتع و حج، اختصاص به موی سر و محاسن دارد، نه سیل و موهای سایر قسمت‌های بدن. (مناسک، م ۳۰۲)

۶- استحباب نماز دو رکعتی یا حداقل یک نماز دو رکعتی احرام مخصوص وقتی است که نماز واجب نمی‌خوانند، ولی اگر نماز واجب می‌خوانند، مستحب است پس از همان نماز واجب محرم شود بلکه محرم شدن پس از نماز واجب افضل است. بنابراین چنانچه نماز مغرب و عشاء یا نماز واجب دیگری می‌خوانند، اگر پس از آن محرم شوند، به این استحباب عمل شده است، ولی در صورتی که فرصت داشته باشند و نمازهای مستحبی را پیش از نماز واجب بخوانند بهتر است.

(مناسک، م ۳۰۲، بند ۵)

۷- حرمت زن و شوهر در حال احرام اختصاص به التذاذ دارد، یعنی لذت‌هایی که با عقد ازدواج حلال شده بود، با احرام حرام می‌شود، بنابراین، لمس و نظر بدون التذاذ اشکال ندارد. به عبارت دیگر زن و شوهر پس از احرام مانند مادر و پسر و یا

ص: ۵

خواهر و برادر هستند. (استفتاء)

۸- در محرمات مختص آقایان، بین پوشاندن سر و پوشیدن چیزی که تمام روی پا را می‌گیرد، فرق است، چون درباره سر، پوشاندن آن حرام است با هر چیزی که باشد، حتی انداختن حوله بر سر، ولی درباره پوشیدن پا منظور پوشیدن چیزی است که روی تمام پا را می‌گیرد، لذا انداختن چیزی مثل حوله روی پا اشکال ندارد و بطور خلاصه فرق است بین پوشاندن و پوشیدن. به عبارت دیگر پوشیدن جوراب، کفش، چکمه و مانند آن حرام است و لاغیر. (مناسک، نهم از محرمات احرام، م ۴۱۰ و ۴۱۱)

۹- محرمی که خودش تقصیر نکرده، نمی‌تواند موی دیگری را بچیند، چون ازاله مو از بدن دیگران نیز در حال احرام جایز نیست، ولی می‌تواند ناخن دیگری را بگیرد، چون کوتاه کردن ناخن دیگران بر محرم حرام نیست.

(مناسک، شانزدهم از محرمات احرام، م ۵۲۲، ۵۲۳ و ۱۱۴۶)

۱۰- حرمت استظلال مختص به حال حرکت و سایه متحرک همراه زائر است، پس سایه سقف ثابت یا درخت یا پمپ بنزین که از زیر آن بگذرد یا نشستن زیر سقف و درخت اشکال ندارد. هرچند برخی از فقهاء نسبت به سایه ثابتی که محرم خودش اختیار می‌کند اشکال کرده‌اند، مانند راهی که از تونل عبور می‌کند و راهی که از تونل عبور نمی‌کند، اگر راه اول را انتخاب کند. ولی به هر حال عبور از زیر پل‌هایی که در جاده‌ها است و ماشین از زیر آن عبور می‌کند اشکال ندارد. (مناسک، م ۴۳۸ و ۴۸۸)

ص: ۶

۱۱- خاراندن بدن در حال احرام، هرچند بدن سرخ شود، اگر خون نیاید اشکال ندارد. (مناسک، م ۴۵۰)

۱۲- حرمت کندن و بریدن درخت و گیاه حرم اختصاص به درختان و گیاهان خودرو و بی میوه دارد، بنابراین درختان میوه و درختانی که اکنون در خیابانهای مکه کاشته‌اند، مشمول این حکم نیستند.

(مناسک، بیست و سوم از محرمات احرام، م ۴۶۹، ۴۷۰ و ۴۷۱)

۱۳- دو تا از محرمات احرام، یعنی صید و کندن درخت و گیاه حرم دو حیث دارد- احرامی و حرمی- که پس از تقصیر یا حلق حیث احرامی آن حلال می‌شود، ولی حیث حرمی آن باقی می‌ماند. بنابراین کسی که در حرم است و محرم نیست، باز این دو کار بر او حرام است.

۱۴- مسائلی که درباره ضیق شدن وقت عمره یا طواف عمره گفته شده مربوط به عمره تمتع است نه عمره مفرده، چون عمره مفرده وقت معین ندارد، مگر عمره مفرده پس از حج افراد که برخی از فقهاء وقت آن را تا پایان ذی حجه دانسته‌اند که آن نیز احکام جداگانه‌ای دارد. (مناسک، م ۵۳۴)

۱۵- بخشی از تلبیه‌های مستحب که این جمله را دارد: لیبک و هذه عمره متعة الى الحج لیبک...- ظاهراً "اختصاص به عمره تمتع دارد و مربوط به عمره مفرده نیست. (مناسک، م ۲۵۹)

۱۶- کسی که برای رفتن به مسجد الحرام عذری ندارد، بدون وضو می‌تواند طواف مستحب بجا آورد و نماز آن را نخواند یا برای نماز طواف وضو بگیرد یا اگر پس از طواف مستحب متوجه شد وضو ندارد، طوافش صحیح است و برای نماز آن وضو

ص: ۷

می‌گیرد، چون در طواف مستحب طهارت شرط نیست، هر چند مستحب است. (مناسک، م ۵۴۶)

۱۷- کسی که در عمره یا حجی که بجا آورده شبهه‌ای دارد یا در یکی از اعمال آن اشکالی پیش آمده باشد، گاهی با انجام دادن مجدد عمره یا حج اشکالش برطرف نمی‌شود و تاثیری ندارد، بلکه باید همان اشکال را برطرف کند.

۱۸- فرق بین گمان در تعداد رکعات نماز و گمان در تعداد اشواط طواف آن است که در نماز حکم یقین را دارد، ولی در طواف حکم شک را دارد، اما برخی از فقهاء هردو را به یک نحو می‌دانند. (مناسک، م ۶۲۹)

۱۹- گاهی برخی افراد در طواف بر اثر فشار جمعیت و هل خوردن شک می‌کنند که بی اختیار رفته‌اند یا نه؛ این شک اعتباری ندارد و طواف صحیح است. (استفتاء)

۲۰- کسی که در اثناء طواف یا سعی از ادامه آن عاجز شود می‌تواند برای ادامه آن به کسی نیابت دهد، یعنی بعضی اشواط طواف و سعی نیز نیابت بردار است.

(مناسک، م ۶۷۵)

۲۱- وظیفه زن حائض در عمره مفرده و تمتع و حج متفاوت است، زیرا در عمره تمتع نمی‌تواند با نایب گرفتن برای طواف و نماز آن، بقیه اعمال را انجام دهد بلکه باید صبر کند تا پاک شود و چنانچه صبر کرد و پاک نشد یا می‌داند که پاک نمی‌شود، وظیفه او از تمتع به افراد تبدیل می‌شود. ولی در عمره مفرده و حتی اعمال پس از منی (در حج) گاهی وظیفه این است که برای طواف و نماز طواف نایب بگیرد و بقیه اعمال را خودش

ص: ۸

انجام دهد. (مناسک، م ۱۹۳، ۲۹۲ و ۷۲۱)

۲۲- به فتوای بسیاری از فقهاء زن مستحاضه برای طواف و نماز طواف باید بطور جداگانه اعمال مستحاضه را انجام دهد، ولی اگر پیش از طواف، آن اعمال را انجام دهد و تا پایان نماز طواف خون قطع باشد، برای نماز لازم نیست آنها را تجدید کند. (مناسک، م ۷۲۵ و ۷۲۷)

۲۳- پوشش زن در طواف و نماز تفاوتی دارد بدین شرح:

الف) در نماز وجه و کفین و قدمین مستثنی است، در صورتی که نامحرم او را نبیند.

ب) در طواف تنها وجه و کفین مستثنی است. (مناسک، م ۷۵۴)

۲۴- در موارد ذیل به جای آوردن طواف مستحب خلاف احتیاط است:

الف) پس از احرام عمره، پیش از طواف

ب) پس از احرام حجّ و پیش از رفتن به عرفات

ج) پس از اعمال منی و پیش از طواف زیارت

د) بین طواف و نماز طواف. در این مورد خواندن نماز دیگر غیر از نماز طواف نیز خلاف احتیاط است. (مناسک، م ۷۶۸، ۷۷۱، ۸۰۷ و ۱۲۰۱)

۲۵- فاصله بین هر یک از اعمال عمره تمتع و نیز بین اعمال حجّ بدین شرح است:

- بین احرام و طواف؛ هر چه باشد منعی ندارد، ولی وقت عمره تا پیش از ظهر روز عرفه است و تا وقتی که به وقوف

ص: ۹

عرفات برسد.

- بین طواف و نماز طواف؛ نباید فاصله شود به طوری که عرفاً بگویند پس از طواف نماز را خواند.
- بین نماز طواف و سعیر؛ تا عصر آن روز که طواف بجا آورده یا شب اشکال ندارد، ولی به فردا نگذارد مگر به طور طبیعی و بدون فاصله به فردا بیفتد.
- بین سعی و تقصیر؛ هر چه باشد اشکال ندارد تا پیش از ظهر روز عرفه که بتواند تقصیر کند و محرم شود به احرام حجّ و قبل از ظهر به عرفات برسد.
- بین تقصیر و احرام حجّ؛ حکم شماره ۴ را دارد.
- بین احرام حجّ و وقوف در عرفات؛ حتی اگر پس از خروج از احرام عمره تمتع محرم شود، اشکال ندارد، ولی برای ظهر روز عرفه باید در عرفات باشد.
- بین وقوف در عرفات و مشعر الحرام؛ از مغرب تا طلوع فجر، هر چند احتیاط واجب آن است که وقتی که به مشعر الحرام رسید تا طلوع فجر نیز به قصد طاعت الهی در آنجا بماند.
- بین وقوف در مشعر الحرام تا رمی جمره عقبه؛ به مقداری که بتواند رمی جمره عقبه، قربانی و حلق با تقصیر را در روز عید انجام دهد.
- بین رمی جمره تا قربانیر؛ فاصله افتادن اشکال ندارد، ولی باید تا پیش از غروب انجام دهد.
- بین قربانی و حلق یا تقصیر؛ فاصله افتادن اشکال ندارد، ولی باید تا پیش از غروب انجام دهد.
- بین حلق یا تقصیر و بیتوته؛ هر وقت از روز عید انجام داد،

ص: ۱۰

- از غروب تا نیمه شب باید بیتوته کند و به فتوای مراجعی که حلق در شب را جایز می‌دانند، حلق یا تقصیر در حال بیتوته هم اشکال ندارد و کسانی که بیتوته نیمه دوم شب را جایز می‌دانند، تاخیر بیتوته تا پیش از نیمه شب اشکال ندارد.
- بین بیتوته شب یازدهم و رمی جمرات روز یازدهم ر؛ باید بیتوته در شب و رمی در روز باشد.
- بین رمی جمرات و بیتوته؛ وقت رمی جمرات از طلوع تا غروب آفتاب ادامه دارد و بیتوته از غروب تا نیمه شب و به فتوای برخی از فقهاء می‌تواند از نیمه شب تا صبح باشد.
- بین بیتوته شب دوازدهم و رمی جمرات؛ حکم شماره ۱۲ را دارد.
- بین رمی جمرات روز دوازدهم و اعمال مکه؛ از روز دوازدهم تا پایان ذی حجه و برخی از فقهاء بنا بر احتیاط به جا آوردن اعمال مکه را در ایام تشریق لازم می‌دانند.
- از طواف زیارت تا پایان سعیر؛ همانند اعمال عمره است.
- بین سعی و طواف نساء؛ هر چه فاصله باشد اشکال ندارد، ولی پیش از اتمام ماه ذی حجه باید به جا آورد.
- بین طواف؛ باید فاصله نشود و عرفاً "مبادرت شود. نساء و نماز آن (مناسک م ۸۲۹، ۸۴۰، ۸۵۵، ۸۵۹)
- ۲۶- عدم مشروعیت طواف تبرّعی برای حاضر در مکه ثابت نیست، نه حج یا عمره تبرّعی، یعنی برای کسی که خودش در مکه حاضر است، می‌توان طواف تبرّعی به جا آورد، ولی عمره و حج

ص: ۱۱

تبرّعی معلوم نیست صحیح باشد. (به جز امام عصر (علیه السلام) در حجّ) با این که طبق برخی از روایات حضرت در موسم حضور دارند، ولی فقهاء فرموده‌اند به جای آوردن حجّ به نیابت از ایشان اشکال ندارد. (مناسک، م ۱۶۶)

۲۷- عدم مشروعیت طواف تبرّعی برای حاضر در مکه ثابت نیست، نه حجّ یا عمره تبرّعی، یعنی برای کسی که خودش در مکه حاضر است، می‌توان طواف تبرّعی به جا آورد، ولی عمره و حجّ تبرّعی معلوم نیست صحیح باشد. (به جز امام عصر (علیه السلام) در حجّ) با این که طبق برخی از روایات حضرت در موسم حضور دارند، ولی فقهاء فرمودند به جای آوردن حجّ تبرّعی به نیابت از ایشان اشکال ندارد. (مناسک، م ۱۶۶)

۲۸- ترک حجّ مستحب در پنج سال متوالی و نیز قصد بازنگشتن به مکه مکروه است. (مناسک، م ۱۶۵)

۲۹- میقات حجّ افراد حتی برای کسانی که وظیفه شان تبدیل به افراد شده است، یکی از مواقیت پنج گانه است. آری اگر پس از احرام عمره تمتع به افراد تبدیل شود باید از نیت تمتع به افراد عدول کند و با همان احرام به عرفات برود و اعمال حجّ را انجام دهد. (مناسک، م ۱۷۴)

۳۰- اگر در یکی از دورهای طواف، داخل حجر اسماعیل برود، باید آن دور را از سر بگیرد و اعاده این قسمت صحیح نیست، بر خلاف سایر اشکالها، مثلاً "اگر بی اختیار برود، یا پشت به کعبه شود، باید همان قسمت را اعاده کند. (مناسک، م ۵۸۷، ۵۹۰، ۵۹۴، ۶۴۱ و ۶۵۹)

ص: ۱۲

۳۱- تفاوت حج افراد با حج تمتع در سه چیز است:

الف) محل احرام: محل احرام حج تمتع مکه است و حج افراد یکی از مواقیت پنج گانه.

ب) قربانی: در حج افراد قربانی واجب نیست و در حج تمتع واجب است.

ج) وقت عمره: در حج تمتع عمره تمتع واجب است و پیش از آن انجام داده می‌شود و در حج افراد عمره مفرده واجب است و پس از آن انجام داده می‌شود.

(مناسک، م ۱۷۴، ۹۳۳، ۹۳۵ و ۹۳۶)

۳۲- تبدیل عمره تمتع به مفرده جایز نیست، ولی تبدیل عمره مفرده به تمتع در صورتی که عمره را در ماه‌های حج انجام داده باشد و حج استحبابی باشد جایز است. (مناسک، م ۱۸۲ و ۹۲۹)

۳۳- عدول از حج افراد واجب به حج تمتع جایز نیست، ولی عدول از تمتع به افراد در برخی موارد جایز است. (مناسک، م ۹۳۴ و ۹۲۹)

۳۴- در برخی از مناسک‌ها و کتاب‌های دعا کلمه طَلَل در دعای طواف به اشتباه ظَلَل نوشته شده است. (مناسک، م ۷۷۲)

۳۵- پس از تقصیر در عمره تمتع همه محرمات احرام حلال می‌شود بجز صید و کندن درخت و گیاه حرم و در عمره مفرده، همه محرمات احرام حلال می‌شود به جز دو مورد فوق و زن و مرد بر یکدیگر. و در حج پس از حلق یا تقصیر، همه محرمات حلال می‌شود، به جز بوی خوش و سه مورد فوق. (مناسک، م ۸۹۳ و ۱۱۴۱)

۳۶- تقصیر در عمره تمتع و عمره مفرده مکان معینی ندارد و هر

ص: ۱۳

جا که تقصیر کنند اشکال ندارد. (مناسک، م ۸۹۸)

۳۷- در عمره تمتع طواف نساء واجب نیست، ولی به جای آوردن آن اشکال ندارد و به فتوای برخی از فقهاء موافق با احتیاط است. (مناسک، م ۸۹۲)

۳۸- خارج شدن از عرفات یا مشعر الحرام در وقت وقوف و مجدداً "بازگشتن به آن، هر چند بدون عذر جایز نیست، ولی ترک وقوف یا کوچ از عرفات یا مشعر محسوب نمی‌شود. (مناسک، م ۹۶۴، ۹۶۵ و ۹۶۶)

۳۹- محاسبه نیمه شب برای بیتوته با نیمه شب برای تعیین پایان وقت نماز عشا به فتوای برخی فقهاء تفاوت دارد و برخی از اول غروب تا طلوع آفتاب دانسته‌اند و احتیاط آن است که از مغرب شرعی حساب کنند که حدود نیم ساعت با پایان وقت نماز عشاء تفاوت پیدا می‌کند. (مناسک، م ۱۲۲۶)

۴۰- در شرایط قربانی نسبت به نقایص و عیوب عارضی که در اصل، حیوان آنگونه نیست، مثل اخته بودن، گر بودن، گوش یا دم بریده بودن، فحص لازم نیست، ولی نسبت به سن حیوان و لاغر نبودن آن در صورت شک، فحص لازم است. (مناسک، م ۱۰۸۶)

۴۱- گوسفندهایی که تخم کوچک دارند، خصی یا مرضوض الخصیتین نیستند، بلکه نژاد اینها در اصل همین گونه است و ذبح چنین حیوانهایی منعی ندارد. و مطابق استفتاء جدیدی که از محضر مراجع معظم تقلید شده است، ذبح چنین حیوانهایی را کافی می‌دانند. (استفتاء)

۴۲- حلق یا تقصیر در حج، باید در منی باشد و از آنجا که

ص: ۱۴

- مسلخ‌های جدید خارج منی است، برخی از افرادی که برای قربانی به مسلخ می‌روند به اشتباه همان جا کنار مسلخ حلق یا تقصیر می‌کنند که صحیح نیست. و گاهی توجه ندارند و زمانی که به منی برمی‌گردند غروب شده است. (مناسک، م ۱۱۳۰ و ۱۱۴۹)
- ۴۳- کسانی که محرمند و به مسلخ می‌روند، باید مواظبت کنند لباس احرامشان خون آلود نشود، چون پاک بودن لباس احرام لازم است و در صورت نجس شدن باید آن را تعویض یا تطهیر کنند و این امر برای آنها دشوار است، ولی چنانچه لباس احرام نجس شد و تطهیر یا تعویض نکردند، به احرام ضرری نمی‌زند و موجب کفاره نیست.
- ۴۴- بیرون رفتن از حدود منی پیش از ظهر روز دوازدهم و گذشتن از جمره عقبه- چون عقبه نهایت منی است- به قصد بازگشتن به منی، کوچ از منی محسوب نمی‌شود و اشکال ندارد.
- ۴۵- اگر ترتیب بین اعمال منی و اعمال پس از منی به هم بخورد، یعنی پیش از حلق یا تقصیر، طواف و سعی را به جا آورد، در هر صورت باطل است، هر چند به اعتقاد صحت باشد و فرق است بین این اعمال و اعمال عمره تمتع یا عمره مفرده. (مناسک، م ۱۱۳۵، ۱۱۳۸ و ۱۱۵۰)
- ۴۶- کسانی که اعمال مکه را بر وقوف مقدم می‌دارند، با طواف و سعی و حتی طواف نساء، هیچ کدام از محرمات احرام بر آنها حلال نمی‌شود و بر چنین افرادی تمام محرمات احرام، پس از

ص: ۱۵

حلق یا تقصیر در منی حلال خواهد شد. (مناسک، م ۱۱۸۰)

۴۷- کسی از رمی در روز معذور است و باید رمی را در شب انجام دهد، اگر از رمی در شب ناتوان شود، نمی‌تواند به دیگری

نیابت دهد که در شب برایش رمی کند و نیز کسی که نایب است. (مناسک، م ۱۲۹، ۱۲۹۵)

۴۸- آنچه در برخی از مناسک‌ها آمده است که رمی دیوار سیمانی پشت جمره صحیح نیست مربوط به حدود چهل سال پیش است

که چنین دیواری وجود داشته، ولی سالهای اخیر اثری از این دیوار نبوده و این مسأله موضوعاً "منتفی است و اکنون هم جمرات

تبدیل به دیوارهای چند متری شده است.

(مناسک، م ۱۲۹۴ و ۱۲۹۹)

۴۹- رمی شبانه بانوان- هر چند مقدور نباشد- اختصاص به رمی جمره عقبه در روز عید دارد و رمی جمرات روزهای ۱۱ و ۱۲ ذی

حجّه را مجاز نیستند در شب انجام دهند، مگر آنکه از رمی در روز معذور باشند. پس فرق مسأله در عذر و عدم عذر است که رمی

روز عید را هر چند معذور نباشند می‌توانند شب عید انجام دهند و در روزهای بعد در صورتی که از رمی در روز معذور نباشند

رمی شبانه جایز نیست.

(مناسک، م ۱۳۰۵)

۵۰- کسی در مجموع وقت- حتی بعد از ظهر عید که جمره خلوت است- قادر به رمی است نمی‌تواند برای رمی نایب بگیرد و اگر

نایب بگیرد رمی او باطل است.

(استفتاء)

۵۱- تفاوتی بین اعمال عمره تمتع و اعمال مکه وجود دارد و آن

ص: ۱۶

اینکه در عمره تمتع چنانچه پس از اعمال نماز یا طوافش باطل بوده، به فتوای برخی از فقهاء تنها اعاده همان عمل کافی است و اعمال مترتبه صحیح است ولی در اعمال مکه، اعمال مترتبه نیز باید اعاده شود.

بخش دوم: احکام کلی در حجّ

۱- به نظر همه مراجع برای میت در صورتی که حجّ بر میت مستقر شده باشد و وصیتی به حجّ بلدی نکرده باشد، حجّ میقاتی به نیابت از او کفایت می‌کند.

(مناسک، م ۴۵)

۲- به فتوای تمام مراجع عظام، همه افراد اعم از معذور و غیر معذور می‌توانند با نذر پیش از میقات محرم شوند. (۱)

۳- به جز میقات مسیر مدینه (مسجد شجره) در هیچ کدام از مواقیت وارد شدن به مسجد برای احرام خصوصیت ندارد، بلکه در منطقه‌ای که بنام میقات است، می‌توان محرم شد. و نسبت به مسجد شجره نیز برخی از فقهاء ذوالحلیفه را میقات می‌دانند نه تنها مسجد شجره را. (مناسک، م ۲۰۲ و ۲۳۶)

۴- هیچ کدام از محرمات احرام در صورتی که سهواً "یا جهلا" یا

۱-

۱- آیت الله زنجانی برای کسی که از میقات یا نزدیک آن می‌گذرد احرام پیش از میقات حتی با نذر را صحیح نمی‌دانند.

ص: ۱۸

غفلتا" انجام شود، کفاره ندارد و نیز ضرری به عمره و حجّ نمی‌رساند به جز صید که سهوی آن نیز کفاره دارد. (مناسک، م ۱۳۲۰ و ۳۲۳)

۵- به کمر بستن همیان دوخته برای مردان محرم به فتوای تمام مراجع معظم تقلید اشکال ندارد. (مناسک، م ۳۴۸)

۶- قسم خوردن به چیزی- به جز کلمه الله و مرادف آن و سایر اسماء الهی- جدال محسوب نمی‌شود، مثل قسم به قرآن یا معصومین علیهم السلام.

(مناسک، م ۳۷۴، ۳۸۵ و ۴۹۹)

۷- به فتوای تمام مراجع همه کارهایی که بر مردان مُحرم حرام است، پسر بچه نیز باید از آنها پرهیز کند، یا پرهیز داده شود، به جز زیر سایه رفتن که برای پسر بچه‌ها اشکال ندارد. و تمام کارهایی که بر زن محرم حرام است، دختر بچه محرم نیز باید از آنها پرهیز کند یا او را پرهیز دهند. (مناسک، م ۴۳۷)

۸- به زبان آوردن نیت هیچ کدام از اعمال عمره و حجّ لازم نیست ولی به زبان آوردن نیت احرام مستحب است. (مناسک، م ۵۳۹)

۹- تمام صورتهای شک در تعداد اشواط طواف، مبطل طواف است مگر شک بین هفت و بیش از هفت پس از اتمام شوط هفتم، بدین معنی که به حجر الاسود رسیده باشد، یا پس از اتمام طواف و انصراف از آن شک کند. (مناسک، م ۶۲۴، ۶۲۵ و ۶۲۶)

۱۰- در تمام مواردی که بانوان لکه می‌بینند، اگر به طور مستمر نباشد، حیض نیست، هرچند در ایام عادت باشد، یا سایر اوصاف حیض را داشته باشد، چون از شرایط حیض، استمرار

ص: ۱۹

خون در سه روز اول است، ولی اگر در ایام عادت باشد و استمرار داشته باشد، حکم حیض را دارد، هرچند نشانه‌های حیض را نداشته باشد. ولی در مورد اخیر برخی از فقهاء امر به احتیاط؛ یعنی جمع بین تروک حیض و اعمال مستحاضه فرموده‌اند. (مناسک، م ۷۲۸، ۷۳۴)

۱۱- هیچ یک از اعمال واجب عمره و حجّ مشروط به طهارت از حدث نیست، مگر طواف و نماز طواف. (مناسک، م ۲۸۸)

۱۲- زن یائسه هر خونی ببیند، هرچند اوصاف حیض را داشته باشد، حکم حیض را ندارد، ولی برخی از فقهاء در صورت داشتن اوصاف حیض امر به احتیاط در جمع بین تروک حائض و اعمال مستحاضه فرموده‌اند. (مناسک، م ۷۲۶ و ۷۳۵)

۱۳- تمام اقسام شک در تعداد اشواط سعی مبطل سعی است، مگر آنکه در مروه شک بین هفت و بیش از هفت پیش آید. (مناسک، م ۸۵۲)

۱۴- کسی که یکی از وقوفین را عمداً ترک کند، در هر صورت- چه اختیاری یکی یا اضطراری هر دو یا اضطراری یکی را درک کرده باشد یا درک نکرده باشد- حجّش باطل است. (مناسک، م ۹۸۶)

۱۵- وقت رمی جمره در هر سه روز از طلوع آفتاب تا غروب است. (مناسک، م ۱۰۰۰)

بخش سوم: راهنمای فقهی اجرائی عمره و حجّ پیش از سفر**اشاره**

در جلسات پیش از سفر این نکات یادآوری شود:

- ۱- نماز خود را بر روحانی و عالم آشنا و محل خود عرضه کنند تا اگر اشکالی دارد برطرف شود.
- ۲- برای حسابرسی خمس و پرداخت وجوه شرعی خود به دفتر مرجع تقلید خود یا نماینده وی مراجعه و برای این مسأله اقدام فرمایند و تنها افرادی که باقی می‌مانند یا شخصاً تمایل به حسابرسی نزد شما دارند، اقدام فرمایند.
در حسابرسی خمس افراد سه دسته هستند:
 - ۱- کسانی که تا کنون حسابرسی نداشته‌اند.
 - ۲- کسانی که مدتی حسابرسی داشته‌اند ولی رها کرده‌اند.
 - ۳- کسانی که حساب سال مرتب دارند.نسبت به گروه اول باید تمام اموال و طلبها و بدهی آنها

ص: ۲۱

محاسبه شود و پس از کسر بدهی‌ها، اموال باقیمانده به سه دسته تقسیم می‌شود:

الف) اموالی که خمس آن را باید پردازند، مثل پول نقد، مواد مصرفی، مانند برنج و روغن و چای و ... و به فتوای برخی فقهاء سرمایه کسب.

ب) اموالی که خمس ندارد، مثل ارث، دیه و به فتوای برخی از فقهاء ... هبه، جهیزیه.

ج) اموالی که باید مصالحه شود، مثل اجناس مورد نیاز زندگی که در طول سال‌های گذشته تهیه و مؤونه شده و وضع آن از لحاظ تعلق خمس معلوم نیست که از درآمد بوده یا نه.

و گروه دوم: باید برای مدتی که حسابرسی نکرده و خمس نپرداخته‌اند، مانند گروه اول عمل شود.

و گروه سوم: اگر در بین سال خمسی مشرف می‌شوند و چیزی از سال گذشته که خمس آن را نپرداخته باشند ندارند، چیزی بابت خمس بر آنها واجب نیست ولی چنانچه پولی برای خرید سوغاتی دارند و در اثناء سفر به سال خمسی می‌رسد، سوغاتی خریداری شده که تحویل افراد نشده و نیز باقیمانده پول خمس دارد.

حکم خمس پول ثبت نام

س) هم اکنون کسانی که قصد تشریف به حج یا عمره را دارند، باید برای حفظ نوبت، مبلغ مقرری را به بانک بپردازند که این مبلغ مطابق قرارداد مضاربه است و سودی نیز به آن تعلق می‌گیرد و زمانی که پس از حدود سه سال، نوبت تشریف آنها فرا می‌رسد،

ص: ۲۲

اصل پول و سود آنرا دریافت می‌کنند و به سازمان حج و زیارت می‌سپارند و به عمره یا حج مشرف می‌شوند.

حال به توجه به اینکه سپردن پول به بانک مقدمه رفتن به حج یا عمره است و چنانچه کسی این پول را به بانک نسپارد نوبتی را برای رفتن به عمره یا حج نخواهد داشت و اکنون طریق رفتن به حج نیز همین است، آیا به اصل پول و سود آن خمس تعلق می‌گیرد یا نه؟

ج) آیه الله تبریزی: در فرض سؤال چنانچه بر اصل پول سال بگذرد؛ یعنی از وقت به دست آوردن پولی که به بانک سپرده‌اند، سال گذشته، باید خمس آن را پردازد و نسبت به مقداری که زیادت از اصل پول به آنها می‌دهند، اگر در همان سال به حج یا عمره بروند چیزی بر آنها نیست. والله العالم.

آیه الله خامنه‌ای: در فرض مرقوم، اگر در همان سال خمسی سپرده‌گذاری به حج می‌رود، خمس ندارد، ولی اگر نوبت حج از پس از آن سال خمسی است، مبلغ سپرده اگر از درآمد کسب غیر مخمس بوده خمس دارد و سود حاصله اگر پیش از سال عزیمت به سفر حج قابل وصول نبوده جزو درآمد سال وصول محسوب است که اگر در همان سال به حساب هزینه سفر حج محسوب شود خمس ندارد.

آیه الله سیستانی: به اصل پول خمس تعلق می‌گیرد و نیز به سود آن، اگر از طریق معامله شرعیه ملک صاحب پول شده است، بلی اگر حج بر او مستقر شده و راه دیگری برای رفتن به حج در سال ثبت نام نداشته باشد، خمس به آن تعلق نمی‌گیرد.
آیه الله شبیری زنجانی: در حج واجب و یا عمره، اگر به وسیله‌ای واجب گردد، خمس پول مورد سؤال واجب نیست و

ص: ۲۳

در حج و عمره مستحب واجب است.

آیه الله صافی گلپایگانی: در فرض سؤال، اصل پول خمس دارد ولی سود آن، اگر با آن پول معاملات شرعی، با رعایت شرایطش انجام شود و پرداخت سود، طبق قرارداد باید در موقع تحویل اصل پول پرداخت شود، سود مذکور از منافع سال وصول است که اگر در همان سال صرف مؤونه شود خمس ندارد و اگر باقی بماند آن هم خمس دارد. و الله العالم.

آیه الله فاضل: در حج واجب به اصل پول و سود آن خمس تعلق نمی‌گیرد مگر اینکه قبلاً "به اصل آن پول خمس تعلق گرفته باشد و خمس آن پرداخت نشده باشد. که در این صورت باید تخمیس شود.

آیه الله مکارم شیرازی: هرگاه این پول از درآمد همان سالی باشد که نام نویسی کرده است، نه به آن خمس تعلق می‌گیرد و نه به سود آن.

آیه الله نوری همدانی: اگر همان سالی که مستطیع شده است، آن پول را برای انجام حج در نوبت خود به حساب ریخته است. آن پول جزو مؤونه و مخارج آن سال محسوب می‌شود و خمس ندارد ولی اگر در سال قبل یا سالهای قبل مستطیع بوده است و تأخیر انداخته و به حساب نریخته است باید خمس آنرا بدهد.

و در عمره نیز اگر به طور متعارف یک مرتبه یا در چند سال یک مرتبه باشد، پولی که به حساب ریخته است خمس ندارد اما سودی که می‌گیرد از ارباح آن سالی است که آن را تحویل می‌گیرد و اگر تا آخر سال خمسی خود آن را در مخارج

ص: ۲۴

لازم زندگی خود خرج کرد، خمس ندارد و اگر بماند و سال بر آن بگذرد خمس دارد.

۳- کیفیت وصیت نامه نوشتن را به زائران یاد دهید، به ویژه در مورد شرایط وصی و وصیت مالی که بیش از ثلث نباشد و نوشتن نماز و روزه‌های قضا در وصیتنامه.

۴- استحباب کوتاه نکردن موی سر و صورت در عمره مفرده از یک ماه پیش از سفر و در عمره تمتع از اول ذی القعدة و اگر نشد از اول ذی الحجّه

۵- کاروان‌های مدینه بعد چون در آغاز ورود به جده عازم جحفه می‌شوند و باید لباس احرام بپوشند، به زائران خود اعم از مرد و زن یادآوری کنند که لباس‌های احرام خود را پیش از سفر واریسی کنند که معطر نباشد و آن را جدای از اشیاء خوشبو بگذارند، چون در میقات اگر با چنین لباسی مواجه شدند نمی‌توانند آن را بپوشند.

۶- در مورد لباس احرام بانوان یادآوری می‌شود که نازک و بدن نما نباشد، حتی به قدری ضخیم باشد که در فصل گرما که بر اثر عرق کردن لباس به بدن می‌چسبد، بدن نما نشود.

۷- خانم‌ها می‌توانند برای جلوگیری از عادت ماهیانه قرص استفاده کنند، به شرط آنکه برای آنها ضرری نداشته باشد.

۸- خانم‌هایی که ممکن است لازم شود پیش از میقات با نذر محرم شوند و شوهرهایشان همسفر آنها نیستند یادآوری شوند اجازه نذر را از شوهر بگیرند چون برخی از فقهاء اجازه را به طور مطلق شرط می‌دانند.

۹- شرایط نیابت به طور واضح و صریح برای زائران گفته شود و

ص: ۲۵

افرادی که نایب هستند حتی المقدور شناسایی و وجود شرایط لحاظ شود تا پس از سفر و هنگام اعمال به مشکل برخورد نکنند. مخصوصاً کسانی که از نماز صحیح معذورند یا نایبند و خود مستطیع هستند چون در برخی موارد نیابتشان صحیح نیست و به فتوای برخی از فقهاء وقتی که به میقات رسیدند و استطاعت طریقی نیز حاصل شد، باید برای خودشان حج بجای آورند. و نیز خدمه کاروانها که ممکن است به هنگام اعمال عمره یا حج، مشکلی برای کاروان پیش آید که به ناچار باید اعمال معذور را انجام دهند و به فتوای برخی از فقهاء عذر طاری هم مُخَلَّ به نیابت است.

۱۰- چون احتمال دارد پرواز کاروان نزدیک یا در وقت نماز صورت بگیرد، یادآوری چند نکته در این خصوص به زائران ضروری است.

الف) حتی المقدور در هنگام ورود به سالن انتظار باطهارت باشند تا اگر فرصت شد نماز را بتوانند سریع بخوانند و سوار هواپیما شوند.

ب) چنانچه نماز را باید در اثناء سفر در هواپیما بخوانند، پیش از سوار شدن تحصیل طهارت کنند تا هنگام نماز خواندن در هواپیما به راحتی بتوانند به وظیفه خود عمل کنند.

ج) کیفیت نماز در هواپیما نیز توضیح داده شود. کیفیت آن بدین گونه است که در صورت امکان باید به حالت ایستاده با مراعات قبله و سایر شرایط خوانده شود و چنانچه به حالت ایستاده ممکن نبود، به حالت نشسته و در صورت

ص: ۲۶

امکان رو به قبله نماز خوانده شود و هر مقدار از شرایط نماز که ممکن بود باید مراعات کنند و چنانچه نماز در هواپیما با مراعات شرایطی که گفته شد خوانده شود نماز صحیح است.

۱۱- کیفیت نماز با اهل سنت در مکه و مدینه به زائران تعلیم داده شود، چون در بدو ورود در مدینه یا مکه در نماز جماعت شرکت می‌کنند و آشنا به مسائل نیستند و گاهی دچار سردرگمی می‌شوند و نکات قابل ذکر در این خصوص بدین شرح است.

الف) اذان صبح و ظهر آنها با اذان ما تفاوتی دارد و تنها اذان مغرب کمی زودتر گفته می‌شود.

ب) صبح‌ها پیش از اذان صبح اذانی برای نماز شب گفته می‌شود.

ج) در هر شبانه روز یازده اذان و اقامه گفته می‌شود که یک اذان برای نماز شب و پنج اذان و پنج اقامه نیز برای نمازهای واجب یومیه گفته می‌شود.

د) بین اذان و اقامه معمولاً چند دقیقه فاصله است که زائران می‌توانند نافله یا قرآن بخوانند.

ه) در قرائت سوره حمد بسم الله را آهسته می‌گویند.

و) پس از حمد بخشی از قرآن را می‌خوانند که گاه سوره کاملی است و گاهی نیست.

ز) معمولاً در نماز صبح روز جمعه، امام جماعت پس از حمد، سوره سجده‌دار می‌خواند و پس از آن همگی به سجده رفته سپس بر می‌خیزند و قرائت را ادامه می‌دهند

ص: ۲۷

که در این صورت زائران سعی کنند پیش از نماز صبح، نماز خودشان را به صورت فرادی بخوانند.

ح) در برخی مواقع پس از رکوع قنوت بجا می‌آورند، که بجای آوردن قنوت به همراه آنان پس از رکوع مشکلی پیش نمی‌آورد.

ط) در حال قرائت غالب اهل سنت، دست بسته نماز می‌خوانند که پیروان مکتب اهل بیت نباید دست بسته نماز بخوانند.

ی) پس از اتمام حمد امام جماعت، همگی آمین می‌گویند که نباید گفته شود؛ می‌توانند الحمد لله رب العالمین بگویند.

ک) پس از رکوع توقّف طولانی دارند که نمازگزاران نیز مراعات کنند و با عجله به سجده نروند، بلکه منتظر تکبیر مکبر باشند.

ل) پس از دو سجده، بدون جلسه استراحت می‌ایستند که باید جلسه استراحت بجای آورند شود هرچند بسیار کوتاه.

م) در تشهد برخی از اهل سنت انگشت سبابه را تکان می‌دهند که این کار لزومی ندارد.

ن) پس از قرائت رکعت دوم پیش از رکوع، قنوت بجای نمی‌آورند، که زائران نیز قنوت نخوانند، چون مستحب است و در هر حال

ترک آن اشکال ندارد.

ص) برخی از مذاهب اهل سنت بعد از نماز صبح و نماز عصر، خواندن نماز مستحب را جایز نمی‌دانند هرچند در

ص: ۲۸

فقه شیعه نیز کراهت دارد (بجز نمازهای خاص) لذا تذکر داده شود که در آن وقت نافله نخوانند و چنانچه نماز صبح نخوانده‌اند یا به فتوای مرجعشان باید مجدداً بخوانند، پیش از نماز جماعت بخوانند.

ع) پس از نماز جماعت مسجد النبی و مسجد الحرام کمی صبر کنند، تا اگر اعلان نماز میّت شد، نماز میّت بخوانند، و بلافاصله پس از نماز جماعت مشغول نماز دیگر نشوند و محلّ خود را ترک نکنند.

۱۲- در نماز میّت چهار تکبیر گفته می‌شود که تکبیر پنجم را موقعی که السلام علیکم و رحمة‌ا ... می‌گویند، می‌توان گفت. در ضمن کیفیت مختصر نماز میت را به زائران آموزش دهید.

۱۳- لزوم سجده بر مایصحّ السجود در هتل‌ها، مشاعر و جاهای دیگر (بجز در نماز جماعت یا در جاهایی که امکان ندارد) یادآوری شود. چون برخی از زائران تصور می‌کنند در طول سفر، مهر گذاشتن جایز نیست یا مجازند بر فرش و امثال آن سجده کنند.

۱۴- هرگز زائری را به تصحیح نماز یا حسابرسی خمس یا پرداخت آن وادار نکنید که اثر نامطلوب دارد افزون بر اینکه وظیفه شرعی روحانی، بیان مسائل نماز و خمس و دعوت آنها به عمل به واجبات است نه اجبار آنان به این امور.

۱۵- چنانچه حسابرسی خمس زائری انجام شد برای پرداخت آن بهتر است او را به دفتر یا بعثه مرجعش راهنمایی کنید تا خودش بپردازد. چنانچه درخواست کرد که شما این زحمت را متقبل شوید در آن صورت قبول آن ثواب خواهد داشت.

ص: ۲۹

۱۶- کسانی که مدینه قبل هستند، در جلسات ایران، تنها فهرستی از اعمال عمره بگویند و از بیان مسائل جزئی و اختلاف فتاوا پرهیز شود.

در مدینه منوره

- ۱- بهترین وقت برگزاری جلسات آموزشی کاروان عصرها از ساعت ۵ تا ۶ و شبها بین نماز مغرب و عشا است هرچند به مقتضای زمان و مکان جلسات دیگر کاروانها و نظر زائران ممکن است اوقات دیگری نیز مناسب باشد.
- ۲- حتی المقدور جلسات آموزشی از ۴۰ تا ۵۰ دقیقه تجاوز نکند و بهتر است مطالب هر جلسه در بردارنده سه بخش تاریخ اماکن، مناسک، اسرار و معارف باشد.
- ۳- در اولین جلسه مدت اقامت و کیفیت نماز (قصر یا اتمام) را یادآوری فرمایید و این نکته قابل توجه است که رفتن به اُحد و قُبا و سایر اماکن مقدس مدینه که زائران را به زیارت آنها می‌برند ضرری به قصد اقامه ده روز نمی‌زند.
- ۴- درباره اماکن تخییر و تمام خواندن نماز هنگام شرکت در نماز جماعت ظهر، عصر، عشاء توضیح داده شود.
- ۵- مجدداً کیفیت اقتدا در نماز جماعت اهل سنت و نکات آن یادآوری شود.
- ۶- حدود مسجد النبی (صلی الله علیه و آله) یادآوری شود که تنها قسمت مسقف آن است و محوطه اطراف آن که با نرده‌های آهنی محصور شده حکم مسجد ندارد.
- ۷- به بانوان یادآوری شود که ورود شان به مسجد النبی (صلی الله علیه و آله) و

ص: ۳۰

مسجد الحرام و توقف در سایر مساجد در ایام عادت جایز (۱) نیست.

۸- مناسب است اوقات نمازهای یومیّه و نماز شب به زائران یادآوری شود تا برنامه ریزی بهتری برای شرکت در نمازهای جماعت و رسیدن به فضیلت نماز اول وقت داشته باشند.

۹- خواندن نماز تحیت در مساجد، مستحب است ولی می‌توان زائران را راهنمایی کرد چنانچه نماز قضا داشته باشند می‌توانند نماز قضا بخوانند و این کفایت از نماز تحیت می‌کند و نیز اگر نماز واجب ادائی بخوانند.

۱۰- از آنجا که نماز خواندن در قبرستان به فتوای برخی از اهل سنت حرام است. زائران را از نماز خواندن کنار بقیع و داخل آن برحذر دارید.

۱۱- برای پرکردن اوقات فراغت زائران و استفاده معنوی بهتر از آن، زائران را برای خواندن نماز قضا راهنمایی کنید و نکات ذیل را نیز یادآوری فرمایید.

الف) نماز قضا هر چه زودتر باید خوانده شود و مسامحه نشود.

ب) نماز قضا وقت معینی ندارد، بلکه در هر وقت از شبانه‌روز می‌توان نماز قضا را بجای آورد.

ج) نماز قضا را به جماعت می‌توان خواند، و هماهنگی بین نماز امام جماعت و مأوموم در نوع نماز، تعداد رکعات و قصر و اتمام لازم نیست.

۱- به فتوای آیه الله بهجت، عبور حائض از قسمتهای توسعه یافته مسجدین جایز است.

ص: ۳۱

د) مسافر می‌تواند نمازهای قضای غیر سفر را بجای آورد و باید تمام بخواند.

ه) نماز قضا را به همان گونه که ادای آن وظیفه بوده باید بجا آورد، یعنی اگر وظیفه قصر بوده، به صورت قصر و اگر تمام بوده به

صورت تمام و پسرها و مردها باید حمد و سوره نماز قضای صبح، مغرب و عشا را نیز بلند بخوانند.

و) کسی که برای میت نماز قضا می‌خواند باید مطابق وظیفه خودش عمل کند، مثلاً اگر نماز گزار مرد است و برای میتی که زن

است نماز می‌خواند، باید حمد و سوره نمازهای جهری را بلند بخواند.

۱۲- کیفیت برخی از نمازهای مستحب که از اهمیت بیشتری برخوردار است به زائران تعلیم داده شود، مثل نوافل یومیه، نماز شب،

نماز غفیله، نماز حضرت جعفر، نماز زیارت، نماز حضرت ولی عصر (عج) و نماز حاجت.

۱۳- در مدینه منوره، چنانچه زائر قصد عشره داشته باشد می‌تواند روزه قضا بجا آورد، و چنانچه روزه قضا ندارد، می‌تواند سه روز

روزه مستحب برای برآمدن حاجت بجای آورد و اگر روزه قضا دارد روزه مستحب او صحیح نیست ولی چنانچه مسافر است (که

روزه قضا صحیح نیست)، چون مکلف به قضا نیست این سه روز روزه مستحب را می‌تواند بجا آورد ولی روزه دیگری صحیح

نیست و این روزه از موارد استثناء عدم صحت روزه در سفر است و به نظر برخی از فقهاء احتیاط آن است که روزهای چهارشنبه،

پنج‌شنبه و جمعه باشد.

۱۴- به زائران یادآوری شود که اعمال عمره و حج دقیق است ولی

ص: ۳۲

دشوار نیست و با ذکر این مطلب و چهار نکته ای که گفته خواهد شد اضطراب و دلهره از اعمال را از آنان برطرف فرمایند که اضطراب و ترس از اعمال موجب مشکلات فراوانی خواهد شد.

نکته اول: از نظر احکام فقهی وظیفه همه افراد مشخص شده و به راحتی همه می‌توانند به وظیفه خود عمل کنند و هیچکس با اعمال ناقص یا باطل (به خواست خداوند) از اینجا نخواهد رفت.

نکته دوم: اگر سؤالی، شبهه‌ای یا مشکلی برایتان پیش آمد، می‌توانید پرسید و مطابق وظیفه عمل کنید.

نکته سوم: همیشه ما (روحانی گروه) در خدمت شما هستیم و اعمال را به اتفاق به جای می‌آوریم.

نکته چهارم: اگر در موردی خاص سؤال یا مشکلی برایتان پیش آمد و به ما دسترسی پیدا نکردید، می‌توانید از روحانیون دیگر پرسید که الحمدلله همیشه روحانیون کاروانها در مسجد الحرام و مشاعر مقدس، حضور دارند. یادآوری این نکات نسبت به کاروان‌های مدینه بعد باید در ایران صورت بپذیرد.

۱۵- به کسانی که با تلاش هم نتوانستند نماز خود را تصحیح کنند گوشزد شود که به یکی از افرادی که می‌شناسند و همراهشان هست برای خواندن نماز طواف نیابت بدهند، ضمن اینکه خودشان نیز باید نماز را بخوانند. وحتی المقدور روزهای آخر، پیش از رفتن به میقات این امر کنترل شود که نایب هایشان مشخص شده باشد، این امر برای کاروان‌های مدینه بعد در

ص: ۳۳۰

ایران صورت پذیرد.

۱۶- خانم‌هایی که در ایام عادت هستند، پیش از رفتن به میقات باید وظیفه خود را برای احرام بدانند، لذا پیشنهاد می‌شود جلسه جداگانه‌ای برای خانم‌ها گذاشته شود و یادآوری شود که خواهران معذور، حتماً پیش از حضور در میقات اطلاع دهند تا با نذر در مدینه محرم شوند و چون این مسأله اختصاص به میقات شجره دارد، برای کاروان‌های مدینه بعد نیز یادآوری شود که چنانچه در زمان عادت باشند، هرچند در میقات مشکلی ندارند ولی برای بقیه اعمال باید صبر کنند تا پاک شوند.

۱۷- موارد احتیاط و جویی مراجع تقلید را شناخته و زائران را نسبت به رجوع به فتوای مساوی یا فالاعلم راهنمایی فرمایید ضمن اینکه اجباری در این مسأله نباشد، مثل:

احرام در قسمت قدیم مسجد شجره

استظلال در شب

استظلال در شهر مکه و عرفات و منی

احرام از مکه قدیم

و ...

۱۸- به زائران گوشزد شود که پیش از رفتن به میقات لباس احرام خود را واریسی کنند که معطر نباشد، حاشیه آن دوخته نباشد (به فتوای برخی از فقها لباس احرامی که حاشیه‌اش دوخته است اشکال دارد)، پاک و تمیز باشد، چون ممکن است در میقات به این مشکلات برخورد کنند و در آنجا فرصت تعویض آن نباشد.

۱۹- زیارت و نماز آن را می‌توانند به نیابت از دیگران بجای آورند.

ص: ۳۴

- ۲۰- نمازهای مستحب را چنانچه در روضه النبی یا سایر اماکن مقدس ازدحام بود یا امکان توقف نبود می‌توانند در حال ایستاده یا نشسته یا با رکوع و سجود اشاره‌ای و حتی در حال راه رفتن بخوانند.
- ۲۱- مسأله خواندن نماز قضا به نیابت از کسانی که از دنیا رفته‌اند و نماز مستحب برای آنها و افراد زنده و اهداء ثواب نیز یادآوری شود.

از میقات تا حرم

- ۱- غسل احرام و پوشیدن لباس احرام را حتی الامکان در هتل انجام دهند، به ویژه خانمها چون ممکن است امکان یا فرصت این اعمال در میقات نباشد ولی زائران ضمن اینکه راهنمایی می‌شوند مجبور به این کار نشوند ولی چون به فتوای برخی از فقهاء پس از غسل تا احرام در میقات نباید بخوابند یا مبطلات وضو از آنها سر بزنند، و مردان نباید لباس دوخته بپوشند لذا یادآوری این نیز مناسب است. هرچند به فتوای برخی از فقهاء، تنها خوابیدن ناقض اسست و سایر نواقض وضو ناقض این غسل نیست.
- ۲- در آن ایام از سال که هوا گرم است، مخصوصاً در ایام عمره که میقات خلوت است و فرصت بیشتری نیز هست، غسل در میقات برای زائران ممکن است لذا می‌توان آنها را راهنمایی کرد که چنانچه بخواهید می‌توانید در میقات غسل کنید.
- ۳- در برخی از موارد و برای برخی از زائران پیشنهاد یک غسل مافی الذمه مناسب است چون در برخی موارد پیش آمده که

ص: ۳۵

- زائر غسل واجب، مثل جنابت یا غسل مسّ میت بر عهده او بوده و از آن خبر نداشته است و پس از اعمال متوجه شده است.
- ۴- قبل از رفتن به مسجد شجره، زائران را نسبت به جغرافیای مسجد، محل وضو و غسل توجیه نمایید که به راحتی بتوانند اعمال را انجام دهند و زائری گم نشود و کسی در محوطه بین وضو خانه و مسجد مُحرم نشود.
- ۵- در پاسخ به لیبک‌ها به زائران تذکر داده شود که با صدای بلند پاسخ ندهند چون ضرورتی ندارد و مزاحمت برای دیگران است.
- ۶- اگر وقت احرام مصادف با نماز جماعت مسجد شجره شد، لازم است زائران را به شرکت در نماز جماعت راهنمایی نمایید تا از تکرار لیبک به صورت دسته جمعی و با صدای بلند پرهیزند.
- ۷- مسائلی که درباره احرام در مسجد گفته شد مخصوص مسجد شجره است و در سایر مواقیت، مسجد خصوصیت ندارد، و احرام در میقات، صحیح است و بردن زائران به داخل مسجد لازم نیست، هرچند اگر افراد غیر معذور داخل مسجد محرم شوند از جهاتی بهتر است.
- ۸- در سفر عمره پیش از رفتن به میقات، چنانچه زائران، کودک یا کودکان خود را همراه دارند، نسبت به احرام آنها و کیفیت اعمال آنها توضیح داده شود و نسبت به احرام کودکان توصیه و تشویق نشوند، چون احرام آنها مشکلاتی به همراه دارد، گفتنی است که:

ص: ۳۶

الف) کودک پسر باید ختنه شده باشد.

ب) هرچه از اعمال را می‌تواند باید خودش بجا آورد و بقیه را باید کمکش کنند یا از طرف او انجام دهند.

ج) لباس احرامش تا پایان اعمال باید پاک باشد.

د) در حال طواف باید با طهارت باشد.

ه) در حال طواف و سعی باید بیدار باشد.

و) در حال طواف شانه چپ کودک باید به طرف کعبه باشد.

۹- کسانی که نیاز به تلقین لبیک دارند شناسایی شوند تا در میقات جدای از جمع برای آنها لبیک‌ها گفته شود.

۱۰- چنانچه زائران نماز واجب را در مسجد می‌خوانند، مثلاً نماز مغرب و عشا را و پس از آن محرم می‌شوند، به استحباب احرام پس از نماز عمل شده، بلکه محرم شدن پس از نماز واجب ادا یا قضا از نماز مستحب افضل است.

۱۱- چون مشهور فتوای فقهاء لزوم احرام در داخل مسجد شجره است، بجز بانوان معذور همه را به داخل مسجد ببرید تا محرم شوند و احتیاط احرام در مسجد قدیم نیز قابل ارجاع به فالاعلم است.

۱۲- هر چند به زبان آوردن نیت احرام و سایر اعمال، واجب نیست ولی برخی از فقهاء مستحب دانسته‌اند و نیز قصد ترک محرمات را نیز عده‌ای لازم دانسته‌اند اگر برای احرام عمره تمتع این گونه گفته شود مناسب است:

به قصد شروع اعمال عمره تمتع و انجام آنها و ترک محرمات احرام، محرم می‌شوم به احرام عمره تمتع ... قربه‌الی‌الله

ص: ۳۷

۱۳- برای گفتن لبیک، چون برخی از فقهاء وصل به سکون و وقف به حرکت را خلاف احتیاط می‌دانند و بعضی نیز گفتن لبیک پنجم را لازم نمی‌دانند اگر لبیک به سه صورت گفته شود و زائران جواب بدهند و به همین سه بار نیز اکتفا شود، کافی است:

الف) بار اول جمله به جمله هر چند با وقف به حرکت و وصل به سکون و همراه با لبیک پنجم.

ب) بار دوم به همین شیوه بدون لبیک پنجم.

ج) بار سوم با مراعات وقف به سکون و وصل به حرکت.

۱۴- چون با توسعه اخیر مدینه منوره و نزدیک شدن شهر به مسجد شجره، خارج بودن مسجد شجره از حد ترخص مشکوک است، لذا کسانی که در مدینه منوره با قصد عشره نماز را تمام می‌خوانند، در آنجا نیز نمازشان تمام است و می‌توانند برای عمل به احتیاط به صورت جمع بخوانند. (۱) ولی کسانی که قصد عشره نداشتند، نمازشان شکسته است.

۱۵- چون به فتوا یا احتیاط برخی از فقهاء در شب سوار هر ماشین مسقف شدن جایز نیست. وجه جمع بین فتاوا به این است که مقلدان مراجعی که عدم جواز را مبنی بر احتیاط می‌دانند به فتوای جواز سایر مراجع عمل کنند و مقلدان مراجعی که فتوای به عدم جواز می‌دهند چنانچه ناچار به استفاده از ماشین مسقف هستند، کفاره بدهند.

و چنانچه مقلدی بخواهد به احتیاط مرجع خود عمل کند و چاره‌ای جز سوار شدن ماشین مسقف نداشته باشد، باید بنابر

-۱

۱- به نظر برخی از دوستان، مسجد شجره خارج از حد ترخص مدینه است.

ص: ۳۸

احتیاط کفاره بدهد.

۱۶- کسانی که نسبت به استطاعت خود برای حجّ به یقین نرسیده‌اند هر چند وظیفه آنها حجّ واجب نیست ولی می‌توان آنها را راهنمایی کرد که به نیت وظیفه فعلیه محرم شوند تا اگر بعداً معلوم شد مستطیع بوده‌اند، اعمال انجام شده کافی باشد.

۱۷- پیش از حرکت از میقات، داخل اتوبوس‌ها از همه زائران سؤال شود که آیا همه آنها داخل مسجد شجره به نیت احرام عمره لیبیک گفته‌اند یا نه و چنانچه کسی باقی مانده یا شک دارد، همانجا بتواند به مسجد برود و محرم شود. و در میقات جحفه نیز از احرام سؤال شود تا پیش از حرکت و بیرون رفتن از میقات نسبت به احرام تمام زائران اطمینان حاصل شود. و نیز برخی از محرمات احرام را، مثل نگاه در آینه، زدودن مو از بدن و استفاده از عطر و صابون و اشیاء خوشبو و پوشاندن سر برای مردان و صورت برای بانوان و حرام بودن زن و مرد بر یکدیگر تذکر داد و نیز استحباب تکرار تکبیر تلبیه تا نزدیک مکه، عدم لزوم بیدار بودن در بین راه، چون برخی از زائران تصور می‌کنند که نباید بخوابند.

۱۸- نسبت به نگاه در آینه در اتومبیل، گاهی یادآوری آن ضرر بیشتری دارد، چون معمولاً حرکت زائران در شب است و توجهی به آینه ندارند و اگر بی‌توجه نگاهشان به آینه بیافتد اشکال ندارد و یادآوری آن گاهی سبب نگاه کردن می‌شود ولی نسبت به محل اسکان و هتل، چون غالباً در سالن انتظار، راهروها، و دستشویی‌ها وجود دارد، بهتر است در بدو ورود به محل اسکان تذکر داده شود.

ص: ۳۹

۱۹- در صورت امکان اگر آقایان بر صندلی‌های جلوی اتوبوس و خانم‌ها بر صندلی‌های عقب آن بنشینند و همسران کنار یکدیگر نباشند بهتر است.

۲۰- در میقات یا در بین راه و در بدو ورود به مکه، زمان رفتن برای اعمال را یادآوری فرمائید.

۲۱- حتی المقدور اگر نزدیک تنعیم و ابتدای حدود حرم زائران را به ورود به حرم توجه داده و دعای کوتاه ورود به حرم را بخوانید بسیار مناسب است. همچنین می‌توانید مسجد تنعیم و منطقه شهدای فخر را نیز به آنها نشان دهید.

۲۲- از آنجا که تعداد لباس احرام آقایان حداقل دو تکه است و بیشتر از آن در صورتی که شرایط لباس احرام را داشته باشد بلا اشکال است، در فصل سرما به آنان یادآوری شود که پوشیدن بیش از دو جامه احرام بلا اشکال است.

و نیز کشیدن پتو بر روی خود برای جلوگیری از سرما اشکال ندارد ولی آقایان آن را بر سر نیندازند و خانم‌ها بر صورت خود. ولی چنانچه دوخته باشد آقایان نباید بر دوش خود بیندازند ولی دوخته بودن حواشی آن به فتوای برخی از فقها بلا اشکال است.

۲۲- کسی که برای عمره تمتع محرم شده، وقتی خانه‌های مکه را ببیند، نباید لبیک بگوید لذا این مسأله، هنگام رفتن به مکه تذکر داده شود که پس از آن تلبیه نگویند.

اعمال عمره تمتع

۱- اگر وقت ورود به مکه پس از نیمه شب است، زائران را برای انجام اعمال نبرید مگر کسانی که جوانند و سرحال و آمادگی کامل دارند، چون با حالت خستگی و خواب آلودگی اولاً ممکن است در بین طواف یا سعی خوابشان ببرد افزودن بر اینکه انجام دادن این اعمال با حالت خستگی، حلاوت آن را از بین می‌برد و حال توجه و دعا را نیز از آنها می‌گیرد و بهتر است افراد توانمند را پس از صرف صبحانه حدود ساعت شش و نیم یا هفت، (آنهم با لحاظ مسأله استظلال در شهر مکه) برای اعمال به مسجد الحرام ببرید.

۲- سعی کنید زائران را در فرصتی برای اعمال به مسجد الحرام ببرید که در اثناء عمل به نماز جماعت و شستشوی مسجد برخورد نکنند. یادآوری می‌شود که فرصت نماز مغرب تا عشاء و ظهر تا عصر و عصر تا مغرب کوتاه است ولی فرصت نماز صبح تا نماز ظهر و نماز عشاء تا صبح زیاد است. و شستشوی مسجد نیز بیشتر در وقت خلوت مطاف مثل ساعت یک بامداد صورت می‌گیرد.

۳- چنانچه در اثناء طواف یا سعی نماز جماعت برگزار شده تا آخرین فرصت امکان به طواف یا سعی خود ادامه دهند تا اگر ممکن شد طواف یا سعی را به پایان برسانند که برای پس از نماز نماند.

۴- در جلسه اول مکه نکات ذیل برای زائران گفته شود:

الف) هرکس نسبت به اعمالی که انجام داده سؤال یا شک و

ص: ۴۱

شبهه‌ای دارد سؤال کند تا وظیفه وی مشخص و مطابق آن عمل کند.

ب) وضع نماز قصر یا تمام در مکه و کیفیت جمع بین فتاوا همان طور که در بخش مدینه گذشت یادآوری شود.

ج) چنانچه در عمره کمتر از ده روز در مکه می‌مانند مسافر هستند و در حج، چنانچه پیش از اعمال حج و رفتن به عرفات حداقل ده روز در مکه اقامت دارند نمازشان تمام است و بالتبع در عرفات، مشعر الحرام و منی و پس از بازگشت به مکه نیز تمام است و چنانچه پیش از رفتن به عرفات کمتر از ده روز در مکه اقامت دارند، مسافر هستند و بالتبع در مشاعر مقدس نیز نماز شکسته است و پس از اعمال و بازگشت به مکه اگر حداقل ده روز در مکه اقامت دارند نماز تمام و گرنه مسافر هستند.

د) اعمال مستحب مکه، مثل تلاوت و ختم قرآن، طواف مستحب، نماز در مسجد الحرام. و البته تلاوت (با حکم خاص نه مطلق تلاوت) اختصاص به مکه دارد نه مشاعر.

ه) کارهای حرام بین الاحرامین پس از تقصیر عمره تمتع تا احرام حج که عبارت است از:

تراشیدن سر (به فتوای برخی از مراجع)

بیرون رفتن از شهر مکه (به فتوای برخی از مراجع)

بجای آوردن عمره مفرده

صید در حرم

کندن و بریدن گیاه و درخت حرم

۵- استظلال در شهر مکه و نیز عرفات و منی، بجز مراجعی که

ص: ۴۲

جایز می‌دانند و آیه الله زنجانی که جایز نمی‌دانند بقیه آقایان مثل حضرات آیات بهجت، تبریزی، خامنه‌ای، خویی و سیستانی احتیاط واجب دارند.

۶- چنانچه پس از طواف، اذان گفته شد یا وقت اذان نزدیک بود، سعی را شروع نکنید و اعمال مکه و عمره مفرده اگر پس از سعی اذان گفته شد، نزدیک وقت نماز بود که فرصت برای اتمام آن باقی نیست، طواف نساء را شروع نکنید و چنانچه در بین اعمال به نماز برخورد کردید، باید زائران را توجیه کرد که در نقطه‌ای مشخص طواف و سعی خود را قطع کنند و جای آنرا به خاطر بسپارند و از همان نقطه‌ای که طواف یا سعی را رها می‌کنند در نماز جماعت شرکت کنند و سپس ادامه دهند و آن را به اتمام برسانند و چنانچه فاصله زیاد نشود طواف و سعی صحیح است ولی با فاصله زیاد نسبت به اکتفاء به آن، تفصیل میان تمام شدن نصف طواف، نظر مرجع باید لحاظ شود.

۷- جزئیات مسائل شک در تعداد دورهای طواف و سعی کمتر گفته شود چون همین امر سبب شک بیشتر خواهد شد و به طور کلی گفته شود که اگر شک و شبهه یا سؤالی پیش آمد، با تردید ادامه ندهید و حتماً حکم مسأله را بپرسید و سپس مطابق وظیفه عمل نمایید و تنها این مسأله تذکر داده شود که اگر شک در تعداد دورهای طواف یا سعی پیش آید و پای نقصیه در میان باشد، مبطل طواف و سعی است.

۸- این مسأله نیز یادآوری شود، چنانچه در عملی اشکالی به نظر تان رسید یا مشکل پیش آمد، با اعاده کل اعمال عمره

ص: ۴۳

مشکل حل نخواهد شد و وظیفه تمام نخواهد شد، بلکه باید مورد اشکال مشخص و چنانچه نیاز به اصلاح، تکمیل یا اعاده بوده، عمل شود.

۹- مسجد الحرام تنها حیاط وسط که کعبه در آن قرار دارد و شبستان‌های اطراف است ولی مسعی و محوطه اطراف مسجد که سنگفرش شده و با دیوارهای نرده‌ای محصور است جزو مسجد نیست و احکام مسجد ندارد.

۱۰- هروله برای زنان مستحب نیست و چنانچه سهواً انجام دادند مبطل سعی نیست و برنگردند و نیز مردان اگر هروله را فراموش کردند برای بجا آوردن آن برنگردند.

۱۱- تقصیر مکان معینی ندارد ولی مرسوم است که بر مروه تقصیر می‌کنند، یاد آوری این نکته لازم است که سمت چپ مروه قسمتی افزوده شده و می‌توانید زائران را به آن قسمت هدایت کنید تا مزاحمتی برای دیگران نباشد و بانوان بتوانند به دور از چشم نامحرمان تقصیر کنند.

۱۲- وظیفه حائض در عمره تمتع و عمره مفرده متفاوت است.

الف) در عمره تمتع اگر تا پیش از رفتن به عرفات پاک نمی‌شود وظیفه او به حج افراد تبدیل می‌شود و با همان احرام باید به عرفات برود و نمی‌تواند برای طواف و نماز نایب بگیرد.

ب) در عمره مفرده اگر نمی‌تواند تا زمان پاک شدن در مکه بماند، باید برای طواف و نماز نایب بگیرد و سعی و تقصیر را خودش بجا آورد.

۱۳- کسانی که برای نماز طواف عمره یا طواف زیارت نایب

ص: ۴۴

می‌گیرند، اولاً باید خودشان نماز طواف را بخوانند، ثانیاً باید پس از نماز خود و نایب به سعی بروند، به لحاظ آنکه ترتیب مراعات شود ولی همزمان بودن یا تقدم و تأخر نماز او با نایب اشکالی ندارد.

۱۴- کسانی که با ویلچر در طبقه دوم طواف داده می‌شوند و نایب نیز باید بگیرند، نیز باید ترتیب را مراعات کنند و در صورتی که خود فرد بتواند نماز را در صحن مسجد بخواند، قابل نیابت نیست و در این صورت نماز طواف باید پس از هر دو طواف باشد.

استفتاء طواف معذورین

س) افراد ناتوان که قبلاً "با صندلی چرخدار (ویلچر) یا سبد (تخت روان) طواف داده می‌شدند، در سال جاری از طواف در صحن مسجد الحرام منع شده‌اند و حتی ممکن است کسی نباشد تا فرد ناتوان را بر دوش خود حمل کند و طواف بدهد یا همین کار نیز ممنوع شود و چنین افرادی باید در طبقه دوم یا پشت بام مسجد الحرام طواف داده شوند. آیا چنین طوافی کفایت می‌کند یا نه، وظیفه آنان چیست؟ آیت الله بهجت: در صورت عدم امکان با رعایت الاقرب فالاقرب، کفایت می‌کند.

آیت الله تبریزی: احتیاط واجب آن است که آنها را از طبقه دوم طواف دهند و نایب هم برایشان بگیرند.

آیت الله خامنه‌ای: طواف باید دور کعبه معظمه ولو در فضای مابین زمین تا محاذی پشت بام کعبه باشد و کف طبقه

ص: ۴۵

دوم مسجد الحرام اگر به قدر قامت طواف کننده پایین تر از نقطه محاذی پشت بام کعبه نباشد، طواف از طبقه دوم صحیح و مجزی نیست، و کسانی که نمی‌توانند در صحن مسجد الحرام ولو بوسیله حمل توسط شخص دیگر طواف کنند وظیفه شان نایب گرفتن در طواف است و احوط آن است که خودش هم در همان طبقه دوم طواف نماید.

آیت الله سیستانی: چنانچه احراز شود که طبقه دوم بالاتر از کعبه است، طواف از بالا کفایت نمی‌کند و باید برای طواف از پایین نایب بگیرند و لازم نیست احتیاط کنند و چنانچه مطلب مشکوک باشد باید احتیاطاً "بین طواف از بالا و نایب گرفتن از پایین جمع نمایند.

آیت الله شیرازی زنجانی: در مورد سؤال اگر ممکن باشد کسی فرد ناتوان را بر دوش حمل کند، طواف در محدوده بین مقام ابراهیم و کعبه لازم است، و در غیر این صورت باید نایب بگیرند تا در محدوده طواف کند و بنابر احتیاط مستحب نیز خود شخص در طبقه دوم طواف داده شود و چنانچه نیابت نیز ممکن نباشد طواف دادن شخص در طبقه دوم کفایت می‌کند.

آیت الله صافی گلپایگانی: در فرض مذکور این افراد باید در طبقه دوم طواف داده شوند و بنابر احتیاط واجب نایب هم گرفته تا برای آنان در صحن مسجد الحرام طواف نماید.

آیت الله فاضل: در فرض سؤال چنانچه کعبه مقدسه از طبقه دوم پایین تر نباشد، احتیاط واجب آن است که علاوه بر اینکه در طبقه دوم طواف داده می‌شوند، استنابه هم بنمایند؛ و الله العالم.

ص: ۴۶

آیت الله مکارم شیرازی: در این گونه موارد که راهی جز این نیست طواف در طبقه بالا کفایت می کند.

آیت الله نوری همدانی: طواف در طبقه فوقانی صحیح نیست و این قبیل افراد باید بوسیله کول گرفتن طواف خود را انجام بدهند و اگر ممکن نشد، لازم است برای طواف خود نایب بگیرند.

آیت الله وحید خراسانی: در مفروض سؤال باید نایب بگیرد که در صحن مسجد الحرام طواف نماید و در صورتی که متمکن می باشد و بر او حرجی نیست، احتیاط واجب آن است که خودش هم از طبقه دوم طواف نماید.

۱۵- نماز جماعت استداره‌ای در مسجد الحرام به فتوای برخی از فقهاء اشکالی دارد باید مأمومین در جهتی بایستند که خلف امام جماعت باشد یا روبروی امام جماعت نباشد، لذا توجه داشته باشید که امام جماعت مسجد الحرام در نماز صبح، مغرب و عشاء نزدیک مقام ابراهیم یا نزدیک در کعبه به نماز می ایستد و در نماز ظهر و عصر در فصل گرما (بجز در نماز جمعه) در نقطه مقابل، روبروی مستجار، داخل شبستان کنار اتاق مؤذنان به نماز می ایستد.

۱۶- نسبت به استظلال در شب و مکه، کسانی که از مکه به مسجد تنعیم می روند برای احرام عمره مفرده پس از بازگشت از تنعیم به مسجد الحرام برای اعمال عمره چند دسته اند.

الف) مقلدان فقہائی که استظلال در شب و در شهر مکه (هر دو) را جایز نمی دانند نمی توانند حتی در شب با ماشین سقف دار از تنعیم بیایند.

ص: ۴۷

ب) مقلدان فقہائی که استظلال در شهر مکه را جایز می‌دانند می‌توانند شب یا روز ماشین مسقف سوار شوند و فرقی بین اینکه استظلال در شب را جایز بدانند یا ندانند نیست.

ج) مقلدان فقہائی که استظلال در شهر مکه را جایز نمی‌دانند ولی در استظلال در شب را قائل نیستند، می‌توانند در شب از تنعیم با ماشین مسقف به مسجد الحرام بروند. یادآوری می‌شود اکثر مراجع تقلید که استظلال در شب و در شهر مکه را جایز نمی‌دانند، فتوای صریح ندارد بلکه احتیاط فرموده‌اند.

۱۷- باید توجه داشت که به فتوای برخی از فقهاء اگر عمره در ماه قبل انجام شده باشد و در ماه جدید و لو با یک روز فاصله از حرم خارج شود، مثلاً به عرفات برود، چون عرفات خارج حرم است، باید برای آمدن به مکه مجدداً محرم شود.

۱۸- سعی بین صفا و مروه باید بین الجبلین باشد و به شهادت اهل اطلاع ستونهای گنبد صفا روی کوه است و قسمت شیب دار روی مروه، و آخرین در خروجی آن در سمت راست روی کوه است. بنابراین امروزه، مردم سعی را از کوه تا کوه انجام می‌دهند و زدن پاشنه پا به روی صخره ضرورتی ندارد و این مسأله مربوط به زمانی بوده که از پایین کوه حرکت می‌کردند، بدین معنی که در کنار صفا اگر رو به مروه می‌ایستادند، همین که پاشنه پایشان به صفا متصل می‌شد، و در نهایت همین که نوک انگشت پایشان به مروه می‌رسید کفایت می‌کرد و ضرورتی نداشت که از کوه بالا بروند، ولی امروزه به طور

ص: ۴۸

طبیعی بخشی از کوه را بالا می‌روند.

۱۹- روبروی حجر الاسود برای پوشاندن خط تیره مقابل حجرالاسود روی زمین را چسب زده‌اند که این قسمت چسب خورده به عرض حدود ۴ متر تا آخر مسجد امتداد دارد که خواندن نماز بر اینها سجده بر سنگ نخواهد بود که باید زائران را توجه داد.

۲۰- با توجه به محو شدن خط تیره مقابل حجرالاسود، برای نیت آغاز طواف، اگر به زائران گفته شود که از چند متر جلوتر قصدشان این باشد که از مقابل حجرالاسود طواف را شروع و به همان جا ختم شود، اشکال ندارد و لازم نیست متوجه باشند که کدام نقطه به طور دقیق مقابل حجرالاسود است.

۲۱- برای شروع طواف هرگز زائران را از مقابل حجرالاسود یا نزدیک آن به داخل صف طواف کنندگان نبرید که موجب اذیت و مزاحمت برای طواف کنندگان است بلکه در هر نقطه‌ای از مطاف می‌توانید وارد جمعیت بشوید و بدون نیت طواف به راه خود ادامه دهید تا به نقطه آغاز آن برسید و نیز در پایان طواف برای رفتن به محل نماز طواف (پشت مقام ابراهیم) آرام آرام بدون نیت طواف همراه جمعیت به راه خود ادامه دهید تا به راحتی بتوانید از صف طواف کنندگان خارج شوید.

۲۲- در حال سعی برخی از زائران ایرانی مخصوصاً جوان‌ها هنگام ازدحام جمعیت برای آنکه سریع‌تر مسیر را بپیمایند، از کنار جمعیت و نرده‌های وسط حرکت می‌کنند و گاهی برای عبور دادن خود از فشار جمعیت یک بر شده روی از صفا یا مروه برگردانده می‌شود و به صورت کج کج به راه خود ادامه

ص: ۴۹

می‌دهند، این مقدار از سعی به نظر بسیاری از فقهاء اشکال دارد.

۲۳- ممکن است در وقت ازدحام افراد ناتوان را که با ویلچر سعی می‌کنند در طبقه همکف راه ندهند و آنها را به طبقه دوم یا پشت بام مسجد الحرام راهنمایی کنند، باید توجه داشت چون طبقه دوم و پشت بام بالاتر از صفا و مروه است، سعی در آنجا کافی نیست، بلکه این افراد باید برای سعی نایب بگیرند.

۲۴- برخی از زائران تا پاسی از بامداد (پس از نصف شب) در مسجد الحرام می‌مانند و به جهت خستگی و دیر خوابیدن، برای نماز صبح بیدار نمی‌شوند تذکر این مسأله لازم است که چنانچه این امور مستحب سبب ترک واجب شود، هیچ گونه ثوابی نخواهد داشت.

۲۵- اوقات اذان‌های شش گانه یومیه مکه به زائران گفته شود، تا در انجام فرائض دچار مشکل و اشتباه شوند، اگر فاصله اذان تا اقامه برای هر نماز هم گفته شود مناسب است. یادآوری می‌شود، اذان صبح و ظهری که گفته می‌شود مطابق وقت شرعی است ولی اذان مغرب، هنگام غروب آفتاب است نه ذهاب حمره مشرقیه.

و اذان اول صبح که حدود یک ساعت پیش از طلوع فجر گفته می‌شود برای نماز شب است.

۲۶- کیفیت بجای آوردن طواف مستحب برای خود و دیگران را به زائران تعلیم دهید و نیز بر تلاوت قرآن و عبادت در مکه به ویژه در مسجدالحرام و استفاده بهتر از اوقات فراغت تأکید فرمایید.

ص: ۵۰

۲۷- هر چند تلاوت قرآن در هر حال و در هر جا مستحب است ولی تأکید بر ختم قرآن در مکه مربوط به شهر مکه است و شامل عرفات، مشعر و منی نیست که اگر شخصی مقتید باشد به این استحباب عمل کند باید تمام تلاوت را در مکه- هر چند در هتل- انجام دهد.

۲۸- چون جهت قبله در شهر مکه در هر سوی آن تفاوت دارد، حتی گاهی در یک هتل، در بخش‌های مختلف آن نیز متفاوت است و بدین سبب تشخیص قبله برای زائران مشکل می‌شود، مناسب است جهت قبله یادآوری شود و چنانچه در هتل علامت مشخص وجود ندارد، علامت‌های جهت قبله نصب شود.

۲۹- در برخی از هتل‌ها سنگ توالتها رو به قبله یا پشت به آن است که با کمی انحراف در نشستن مشکل حل می‌شود. هر چند اگر زائران متوجه نباشند مرتکب گناهی نخواهند شد.

اعمال حجّ

۱- محل احرام حجّ شهر مکه است. اکثر از فقهاء مثل امام خمینی (قدس سره) تمام شهر مکه فعلی را برای احرام کافی می‌دانند و برخی دیگر می‌فرمایند: به احتیاط واجب احرام حجّ باید در مکه قدیم واقع شود در این مورد با هماهنگی مدیر کاروان مقلدان آن مراجع در صورت تمایل می‌توانند کمی زودتر به مسجد الحرام بروند و در آنجا محرم شوند تا مشکلی پیش نیاید، چون اگر در روز هشتم ذی‌حجه حتی پیش از آن هم محرم شوند اشکال ندارد. بنابراین در صورت لزوم می‌توان

ص: ۵۱

آنها را در وقت خلوت به مسجد الحرام برد تا محرم شوند هر چند در احتیاط واجب عمل به فتوای فالاعلم نیز ممکن است.

۲- کسانی که اعمال مکه را باید پیش از وقوف بجای آورند شناسایی شوند و تا وقت تنگ نشده، اقدام کنند و چنانچه تا رفتن به عرفات فاصله‌ای وجود دارد حتماً "به آنان یادآوری شود که در این فاصله محرم هستید و باید از محرّمات احرام پرهیز کنید.

۳- پس از محرم شدن زائران به احرام حجّ، بجای آوردن طواف مستحب خلاف احتیاط است و چون گاهی بین احرام حجّ و حرکت به سوی عرفات- مخصوصاً "برای کسانی که اعمال را جلو می‌اندازند- فاصله‌ای وجود دارد ممکن است زائران، طواف مستحب بجای آورند، تذکر این نکته نیز مناسب است.

یادآوری می‌شود در موارد ذیل بجای آوردن طواف مستحب خلاف احتیاط است:

الف) پس از احرام عمره، پیش از طواف

ب) پس از احرام حجّ، پیش از رفتن به عرفات

ج) پس از اعمال منی و پیش از طواف زیارت

د) بین طواف و نماز طواف و در این مورد، خواندن نماز دیگر غیر از نماز طواف نیز خلاف احتیاط است.

۴- وقوف به عرفات از ظهر روز نهم آغاز می‌شود بنابراین زمان حرکت به سوی عرفات به گونه‌ای باید تنظیم شود که حجّاج قبل از ظهر در عرفات حاضر باشند و رفتن شب عرفه و استفاده از خنکی هوا و نبود مشکل استظلال وقت مناسبی است.

ص: ۵۲

۵- چون در وقت وقوف (از ظهر تا مغرب) حاجیان باید در صحرای عرفات باشند و از حدود آن خارج نشوند، بنابراین نسبت به حدود عرفات، که امروزه با تابلوهای بزرگ زردرنگ مشخص شده است توجیه شوند و حتی المقدور از تردد در جاهای مختلف عرفات نیز پرهیزند که احتمال گم شدن آنها زیاد است و در صورت گم شدن ممکن است از اعمال باز بمانند. یادآوری می‌شود، تابلوهای مشاعر مقدس به رنگ‌های ذیل است.

عرفات ر؛ زرد رنگ

مشعر الحرام (مزدلفه) ر؛ بنفش

منی ر؛ آبی

۶- هر چند مستحب است نماز مغرب و عشاء در مشعر الحرام خوانده شود ولی به جهت آنکه امروزه بر اثر ازدحام جمعیت و حرکت کُند اتوبوسها ممکن است دیر وقت به مشعر الحرام برسید، توصیه می‌شود نماز مغرب و عشا را در عرفات بخوانید و پس از آن حرکت کنید.

۷- یکی از لحظات حساس در مدت فعالیت روحانیون کاروان‌ها، از عرفات تا منی است.

در سالهای اخیر به سبب وجود راه‌های متعدد، نرسیدن به موقع تا مشعر الحرام بسیار بعید است ولی به جهت عدم تدبیر برخی از مدیران و روحانیون گاهی برخی از کاروان‌ها پس از اتمام وقت وقوف به مشعر رسیده‌اند.

باید دانست که فاصله عرفات تا مشعر الحرام در طرق

ص: ۵۳

متعدد از ۴ تا ۶ کیلومتر است، بنابراین اگر از دورترین راه هم به سمت مشعر می‌روید فاصله آن بیشتر از ۶ کیلومتر نیست، پس اگر در بین راه دچار مشکلی شدید، که نتوانستید با ماشین حرکت کنید، می‌توانید پیاده به راه خود ادامه دهید تا از وقوف در مشعر باز نمایند، و برای رسیدن به مشعر نیز حتماً باید تابلوهای به رنگ بنفش که بر آنها جمله بدایهٔ مزدلفه نوشته شده پشت سر بگذارید.

۸- برای نیت وقوف در مشعر الحرام لازم نیست هنگام طلوع فجر بیدار باشند، بلکه اگر از سر شب قصد این را داشته باشند که از طلوع فجر تا طلوع آفتاب را به قصد وقوف و به عنوان یکی از اعمال حجّ در آنجا باشند کفایت می‌کند، لذا بهتر است، در بدو ورود به مشعر الحرام و استقرار حجّاج، این نکته را به آنها توجه دهید و یادآوری کنید که از هم اکنون تصمیم داشته باشید که از طلوع فجر به نیت وقوف در اینجا باشید.

۹- از آنجا که برخی از مراجع معظم تقلید مانند پیش از طلوع فجر را در مشعر الحرام به نیت طاعت الهی واجب می‌دانند بهتر است در عرفات یا پیش از رسیدن به مشعر یا در بدو ورود به مشعر این نکته نیز به زائران یادآوری شود که از هم اکنون در اینجا می‌مانیم به قصد طاعت الهی و از طلوع فجر تا طلوع آفتاب نیز به قصد وقوف و به عنوان یکی از اعمال حجّ در این سرزمین هستیم، ان شاء الله.

۱۰- یکی از مستحبات شب عید در مشعر الحرام جمع آوری ریگ‌هایی است که به جمرات زده می‌شود، ولی لازم نیست از مشعر باشد بلکه باید از حرم باشد و مکه و منی نیز جزو حرم

ص: ۵۴

است و از آنجا که در سال‌های اخیر بر اثر احداث خیابان‌ها و توقف گاه‌های زیاد و حصار کشی اطرف برخی از خیابان‌ها در مشعر الحرام جمع‌آوری ریگ دشوار شده و در برخی از موارد غیر ممکن است و چون معلوم نیست در شب عید در مشعر جای مناسبی که امکان جمع‌آوری ریگ‌ها باشد توقف کنید، لذا توصیه می‌شود زائران ریگ‌ها را در شهر مکه جمع‌آوری کنند و چنانچه در مشعر نیز جای مناسبی بودند می‌توانند مجدداً جمع‌آوری کنند و به این استحباب عمل کنند.

۱۱- حدود مشعر الحرام اکنون با تابلوهایی که سمت داخلی آن نهایتاً مزدلفه و در سمت بیرونی آن بدایهٔ مزدلفه نوشته شده مشخص گردیده و از سوی منی تا ابتدای وادی محسّر که فاصله‌اش تا ابتدای منی حدود ۳۰۰ متر است ادامه دارد ولی برخی افراد به غلط تصور می‌کنند انتهای مزدلفه، پلی است که وسط مشعر احداث شده است و مقید هستند که از این پل نگذرند و این امر سبب تراکم جمعیت قبل از پل می‌شود. شما می‌توانید از پل بگذرید و پیش از تابلوی نهایتاً مزدلفه در جای مناسبی توقف کنید و چنانچه این امکان وجود نداشت و در وسط مشعر وقوف کردید، پیش از طلوع آفتاب می‌توانید کاروان را حرکت دهید و پس از طلوع آفتاب بیرون روید.

۱۲- در سال‌های اخیر در بخشی از مشعر الحرام، از طرف منی خیمه‌های ثابت - همانند خیمه‌های منی - نصب شده است که این‌ها نیز برخی افراد را به اشتباه می‌اندازد و تصور می‌کنند که این قسمت جزو مناست، در حالی که چنین نیست و برای

ص: ۵۵

تشخیص حدود مشعر باید به تابلوهای نهاییه مزدلفه توجه داشت.

۱۳- هر چند به فتوای برخی از فقهاء، بانوان می‌توانند پس از لحظه‌ای وقوف در مشعرالحرام حتی پیش از نصف شب از آنجا بروند ولی به فتوای همه مراجع تقلید بانوان حتی اگر عذری از ماندن نداشته باشند می‌توانند پس از نصف شب از مشعر کوچ کنند، لذا توصیه می‌شود برای سهولت کار، تمام بانوان تشویق شوند که پس از نصف شب به منی بروند و رمی جمره عقبه را شبانه انجام دهند، تا قربانی آنان نیز صبح روز عید، زودتر انجام پذیرد.

۱۴- آقایانی که محرم به احرام حج هستند و شب به همراه بانوان به منی می‌روند، باید پیش از طلوع فجر برای وقوف به مشعر برگردند و چنانچه نایب باشند و برگردند به فتوای برخی از فقهاء نیابت آنان نیز اشکال دارد.

۱۵- بانوانی که شب عید برای رمی می‌روند اگر بر اثر ازدحام یا عذر دیگری نتوانستند رمی کنند، و باید نایب بگیرند، نایب نمی‌تواند رمی را در شب انجام دهد، بلکه باید در روز به نیابت از وی رمی کند.

۱۶- در سال‌های اخیر به جهت برچیده شدن کشتارگاه‌های قدیمی و احداث کشتارگاه‌های مکانیکی جدید، باید با تدبیر و برنامه‌ریزی دقیق برای ذبح اقدام کنند تا تمام قربانی‌های زائران بطور صحیح انجام شود و برای انجام صحیح این عمل توجه به نکات ذیل لازم است:

الف) چون همه افراد کاروان نمی‌توانند به مسلخ بروند باید

ص: ۵۶

افراد با تجربه و توانمند به تعداد لازم از بین افراد کاروان انتخاب شوند و در صورتی که روحانی یا معین بتواند آنان را همراهی کند بسیار مناسب است.

ب) حتماً از کسانی که بناست برایشان قربانی را انجام دهند، نیابت بگیرند، و صرف اینکه راضی است و خوشحال می‌شود کفایت نمی‌کند.

ج) افرادی که به قربانگاه می‌روند از زائران وکالت در توکیل نیز بگیرند تا اگر خودشان موفق به ذبح نشدند بتوانند به دیگری برای ذبح وکالت بدهند.

د) هر چند شرایط گوسفندان از پیش تا حدودی کنترل شده است ولی نسبت به شرایط ظاهری مثل لاغر بودن و ناقص بودن آن دقت داشته باشند و چنانچه دارای شرایط نبودن آنها را برگردانند و ذبح نکنند.

در خصوص شرایط گوسفندان طرح قربانی، گزارش مدیریت برنامه‌ریزی و نظارت بر ذبح قابل توجه است: دامهای طرح قربانی در موسم حجّ، چهار مرحله معاینه و آزمایش را تا هنگام ذبح طی می‌کنند.

اول- آزمایشی در بندر ورودی

این آزمایش شامل معاینه ظاهری گوسفند و آزمایش نمونه‌های خون (آزمایش باکتری، و فیروولوژی بیماری‌ها)، آزمایش تشریحی برخی از نمونه‌هایی که به طور نامنظم و اتفاقی گرفته می‌شود.

دوم- معاینه قبل از ورود به منطقه مشاعر مقدسه در مکه مکرمه که این اقدام قبل از خارج کردن

ص: ۵۷

دامها از مزرعه و بارگیری به مشاعر مقدسه صورت می‌گیرد.

سوم- هنگام تخلیه دامها در کشتارگاه‌ها که توسط دامپزشکان متخصص در معاینه دام و روحانیون ارجمند و متخصص مسائل شرعی صورت می‌گیرد و هرگونه دام بیمار، لاغر و یا دارای نقص و عیب پزشکی یا شرعی، کنار گذاشته می‌شود و توسط همان خودرو عودت داده می‌شود و حتی اجازه نمی‌دهند که پای دام به زمین کشتارگاه در منطقه واقع در خارج از محدوده مشاعر مقدسه در مکه مکرمه برسد.

چهارم) معاینه قبل از ذبح: این قبیل معاینات درون آغل‌ها صورت می‌گیرد. در این معاینات کلیه گوسفندها قبل از ذبح مورد معاینه قرار می‌گیرند و هر موردی که نشانه‌ای از بیماری هنگام حضور در آغل‌ها در آن دیده شود و یا اینکه بخشی از شاخ آن شکسته باشد و یا از لنگی رنج ببرد و یا فاقد هر کدام از شروط شرعی باشد، شرعا "اجازه ذبح آن داده نمی‌شود و این معاینات توسط دامپزشکان متخصص در امر معاینات و روحانیون آشنا به مسائل فقهی انجام می‌شود.

اما در خصوص بیضتین، معاینات لازم در این خصوص را در حجّ گذشته انجام داده‌ایم و مشخص گردید که برخی از نژادهای گوسفندها بنا به دلایل زیر با اضمحلال بیضتین مواجه هستند: برخی از نژادها به دلایل ژنتیکی بخاطر اضمحلال بیضتین انتخاب شده‌اند، زیرا این امر باعث رشد سریع دامها و افزایش وزن آنها و

ص: ۵۸

همچنین بهبود طعم و مزه گوشت و کیفیت آن می‌شود. پژوهشگران سعی کرده‌اند نژادی را انتخاب کنند که از بیضه کوچکتری برخوردار باشند و از لحاظ ژنتیکی روی آنها کار کنند و این صفت را از نسلی به نسل دیگر تقویت کنند تا به نژادی رسیدند که از بیضه با حجم کوچکتری برخوردار باشند. هدف از این اقدام دستیابی به ویژگیهایی بود که در نسل‌های قبلی این نژادها وجود نداشت. در این خصوص لازم است به موارد زیر اشاره شود:

گوسفندهای مزبور مورد معاینه ظاهری قرار گرفتند و مشخص گردید که نه فقط کیسه بیضتین سالم بوده و هیچگونه عمل جراحی جهت اخته کردن آنها صورت نگرفته و آثار هیچگونه زخم یا برش زخم کهنه در کیسه بیضه‌ها مشاهده نشده، بلکه در حجم طبیعی بوده که نشان می‌دهد کلیه رگها و مویرگها تغذیه دهنده بیضه‌ها طبیعی بوده و مورد کوفتگی، پارگی، قطع و یا عمل جراحی در طول دوران رشد دام قرار نگرفته است.

همچنین معاینات و آزمایشات تشریحی دامها پس از ذبح به عمل آمده و مشخص گردید که بیضتین موجود بوده و با در نظر گرفتن نژاد اصلاح شده آنها، حالت عادی دارند و کوچکی بیضه‌ها ناشی از گزینش ژنتیکی بوده و نه از عمل جراحی اخته کردن بیضه‌ها. وضعیت آنها به این شکل بزرگترین دلیل بر عدم دخالت عمل جراحی در این خصوص است. پس از آزمایش و معاینه مشخص گردید که کلیه

ص: ۵۹

گوسفندها از سلامتی برخوردارند و طبق احکام فقه و شریعت کفایت می‌کنند.

ه) گزارش فوق به محضر مراجع عظام تقلید جهت اظهار نظر ارائه شد و ذبح چنین حیوان‌هایی را کافی دانستند.

و) در ذبح حیوان نیت و قصد نیابت و جهت قبله و گفتن بسم الله فراموش نشود.

ز) هر چند ذابحین برای خود قربانی نکرده باشند یا تقصیر نکرده باشند، ذبح حیوان اشکال ندارد.

ح) چون لباس احرام باید پاک باشد و چنانچه نجس شود تطهیر آن لازم است، حتی المقدور مراعات کنند تا لباس احرامشان نجس نشود.

ط) چون مسلخ‌های فعلی خارج از منی است، و حلق و تقصیر در آنجا صحیح نیست باید افرادی که به مسلخ می‌روند توجه داشته باشند که پس از قربانی در آنجا و حتی کنار مسلخ تقصیر نکنند بلکه به منی برگردند و نیز توجه داشته باشند که چون تقصیر نیز باید در روز عید انجام شود پیش از غروب به منی برگردند و آخرین عمل روز عید را نیز انجام دهند.

۱۷- برای بجای آوردن اعمال روز عید ترتیبی اتخاذ شود که تمام اعمال در روز عید قربان انجام داده شود، لذا پس از ورود به منی و صرف صبحانه و آماده شدن زائران آنها را برای رمی جمره عقبه روانه کنید چون اگر تاخیر شود و رمی به ظهر یا بعد از ظهر بیافتد ممکن است موفق به اتمام اعمال روز عید نشوند.

۱۸- برای رفتن به جمرات چنانچه راه‌های وسط منی شلوغ باشد می‌توانید از راه‌های کنار سمت راست و چپ استفاده کنید.

ص: ۶۰

- ۱۹- چنانچه یک یا چند نفر از زائران از رمی جمره بازماندند یا مفقود شدند، اعمال بقیه به تاخیر نیافتند، و می‌توانید یک یا دو نفر از افرادی که بناست به مسلخ بروند، بمانند تا به نیابت از چند نفر باقیمانده، دیرتر بروند و به همکاران خود ملحق شوند.
- ۲۰- به کسانی که موظف به حلق هستند، نسبت به نظافت محل و طهارت بدن و لباس و محیط زندگی تذکر داده شود و نیز یادآوری گردد کسانی که خودشان حلق یا تقصیر نکرده‌اند نمی‌توانند برای دیگران حلق کنند یا برای تقصیر موی او را بچینند.
- ۲۱- چون به فتوای برخی فقهاء کسانی که در روز عید موفق به قربانی نشده‌اند باید رمی و حلق را در روز عید انجام دهند و قربانی را در روز بعد انجام دهند، لذا باید با مراجعه به مناسک مراجع، زائران را راهنمایی کرد.
- ۲۲- نیت بیتوته را پیش از وقت به زائران تذکر دهید و همین که قصد کنند که نصف شب را به عنوان بیتوته در منی بمانند قربه‌الی الله کفایت می‌کند و اگر در آغاز بیتوته نیز در جلسه حضور نداشته باشد یا توجه نداشته باشند اشکال ندارد.
- ۲۳- چون به فتوای برخی از فقهاء از جمله امام خمینی (قدس سره) بیتوته نیمه اول شب واجب است و به فتوای همه فقهاء صحیح است بهتر است برای بیتوته همه زائران نیمه اول شب انتخاب شود.
- ۲۴- مراحل سه‌گانه خروج از احرام حجّ یادآوری شود، که تصور نکنند با حلق یا تقصیر تمام محرمات حلال می‌شود مخصوصاً "نسبت به استفاده از صابون و شامپوی خوشبو و نیز حرام بودن زن و مرد بر یکدیگر تذکر داده شود.

ص: ۶۱

۲۵- بیرون رفتن از منی پس از بیتوته اشکال ندارد و از آنجا که در شب یازدهم و دوازدهم پس از بیتوته برخی از زائران بخواهند از منی بیرون بروند باید توجه داد که پیش از نیمه شب از حدود منی نگذرند و چون محاسبه نیمه شب برای بیتوته و نیمه شب برای تعیین آخر وقت نماز عشاء تفاوت دارد و گاهی حدود نیم ساعت با تاخیر می‌باشد، لذا نباید پیش از این وقت بروند، هر چند حرکت آنها از محل کاروان اشکال ندارد ولی پیش از نیمه شب نباید از منی خارج شوند.

۲۶- به زائران توجه دهید که برای رفتن به جمرات و انجام دادن رمی عجله نکنند و کیسه سنگ اشتباهی بر ندارند که سنگ‌ها باید مباح باشد و در صورتی که اشتباه شود، و صاحبش راضی نباشد، رمی صحیح نیست.

۲۷- با توجه به توسعه جمرات و سهولت رمی و خلوتی اطراف آن رمی در طبقه اول نیز راحت‌تر شده و چنانچه برخی از زائران مقلد مراجعی هستند که رمی در طبقه دوم را بنا بر احتیاط صحیح نمی‌دانند، می‌توان تمام آنها را برای رمی در طبقه اول برد، افزون بر اینکه تعداد معذورین از رمی نیز کاسته شده‌اند.

استفتاء رمی جمرات توسعه یافته

س- ستون قبلی جمرات در طبقات پایین و بالا در هر جمره به صورت دیواری به طول ۲۵ متر و عرض یک متر ساخته شده است که تشخیص محل قبلی ستونها و ایستادن در آن محل پرازدحام برای تشخیص آن، کاری دشوار و یا غیر ممکن است، از این رو خواهشمند است بفرمایید تکلیف حجاج در رمی جمرات

ص: ۶۲

چیست؟ و آیا رمی تمام دیوار ۲۵ متری کفایت می‌کند یا خیر؟

ج- آیت الله بهجت: اگر ضرورت است، به این که ممکن نیست سؤال شود که از کجی زیاد شده، اشکال ندارد؛ و الله العالم. آیت الله تبریزی: با فحص و سؤال از کسانی که از کیفیت بنا اطلاع دارند به دیوار جدیدی که مقابل ستونهای قبلی قرار گرفته رمی کنند و اگر تشخیص محل قبلی ستون‌ها و ایستادن در محل پرازدحام برای تشخیص آن، کاری دشوار و یا غیر ممکن بود (با توجه به نقشه ارسالی به این جانب از جمرات جدید) چنانچه وسط دیوار جدید را در نظر بگیرند و رمی کنند، مجزی است ان شاء الله تعالی.

آیت الله خامنه‌ای: اگر می‌تواند بدون عذر و مشقت، به آنچه در محل ستون قبلی قرار دارد رمی کند، واجب است به آن رمی نماید و اگر جستجو از محل آن و رمی به آن مستلزم عسر و مشقت است به هر نقطه آن دیوار رمی کند مجزی است ان شاء الله. آیت الله سیستانی: اگر دیوار موجود، مشتمل بر ستون سابق باشد و تشخیص آن هر چند به کمک اهل خبره قبل از رمی میسر باشد، باید همان قسمت را رمی کنند و اگر میسر نباشد، به احتیاط واجب، باید رمی را تکرار کنند، مگر مقداری که مستلزم حرج با ضرر است.

آیت الله شبیری زنجانی: بلی کفایت می‌کند.

آیت الله صافی گلپایگانی: در مورد سؤال با وضع فعلی بعید نیست رمی در هر قسمت جمره کافی باشد. البته

ص: ۶۳

مهما امکن، احوط و اولی مراعات رمی به حدود ستون قبلی است؛ و الله العالم.

آیت الله فاضل: بلی، در فرض مزبور رمی جمرات فعلی کفایت می‌کند.

آیت الله مکارم شیرازی: پرتاب سنگ به آن حوضچه، هرچند بزرگتر از سابق شده است کافی است، و اگر به دیوار مزبور بزنند تا در حوضچه بیفتند، آن هم کفایت می‌کند، و هیچ ضرورتی ندارد که جای ستون سابق را پیدا کنند و به آن بزنند.

۲۸- چون بسیاری از غیر شیعیان رمی روزهای ۱۱ و ۱۲ ذی حجه را پیش از ظهر صحیح نمی‌دانند لذا بعد از ظهر این دو روز جمرات شلوغ است که حتی المقدور باید در این دو روز زائران برای رمی پیش از ظهر اقدام کنند.

۲۹- باید توجه داشت کسانی که عذر آنها راه رفتن و پیمودن مسیر خیمه‌ها تا جمرات است ولی از رمی معذور نیستند یعنی اگر آنها را به پای جمره یا نزدیک آن ببرند می‌توانند خودشان رمی را انجام دهند، چنین افرادی اگر امکان اجاره ماشین یا ویلچر داشته باشد تا آنها را به جمرات برده، نمی‌توانند به دیگری نیابت دهند، و در روزهای ۱۱ و ۱۲ ذی حجه مخصوصاً در اوقات خلوت امکان استفاده از ماشین‌هایی که به طرف جمرات می‌روند (با دادن کرایه) ممکن است.

۳۰- کسانی که در روز عید، قربانی یا حلق نکرده‌اند روز یازدهم می‌توانند پیش از انجام این دو عمل، رمی جمرات را انجام دهند.

ص: ۶۴

۳۱- باید توجه داشت که رمی در شب برای بانوان (به طور مطلق) اختصاص به رمی روز عید قربان دارد ولی نسبت به روزهای ۱۱ و ۱۲ ذی حجّه تنها بانوانی که نمی‌توانند در روز رمی کنند رمی شبانه برای آنها جایز است ولی کسانی که بتوانند در روز، خودشان انجام دهند نمی‌توانند شب رمی کنند.

استفتاء

س) آیا می‌شود زنها را در شب دهم بعد از نصف شب از مشعر به منی بیاورند و همان شب، آنان را به جمره عقبه ببرند و رمی کنند و بعد به خیمه برگردانند و نزدیک غروب روز یازدهم مجدداً آنان را به جمرات ببرند تا شب دوازدهم هم رمی روز یازدهم را انجام دهند و هم رمی روز دوازدهم را، با توجه به ازدحام و خطرهای احتمالی؟

ج) برای زنها رمی جمره عقبه پس از وقوف به مشعر آمدن به منی در همان شب عید قربان مانع ندارد ولی رمی روز یازدهم و دوازدهم در صورتی برای آنان در شب صحیح است که از رمی روز معذور باشند.

۳۲- ترک بیتوته برای کسانی که تمام شب را در مکه به عبادت مشغول باشند مانعی ندارد و می‌توانند طواف و سعی و سایر اعمال پس از منی را انجام دهند ولی اگر اعمال تمام شد نمی‌توانند آن شب را به منی برگردند بلکه باید بمانند و بقیه شب را تا صبح عبادت کنند اما لازم نیست در مسجد الحرام باشد، بلکه در شهر مکه کفایت می‌کند، ناگفته نماند که ماندن در منی از عبادت در مکه افضل است.

ص: ۶۵

۳۳- حجاج در روز دوازدهم بعد از ظهر می‌توانند از منی خارج شوند و زودتر از این وقت نباید از منی کوچ کنند، ولی توجه به دو نکته مفید است.

الف) بیرون رفتن از حدود منی پیش از ظهر به قصد بازگشت به منی یعنی اگر بیرون رود و پیش از ظهر برگردد و بعد از ظهر کوچ کند، اشکال ندارد. و نیز اگر برای رمی جمرات برود و از جمره عقبه که نهایت منی است بگذرد و باز به منی برگردد اشکال ندارد، بلکه کوچ از منی بدان معناست که به قصد برنگشتن از منی برود.

ب) اگر شب دوازدهم پس از بیتوته، زائری از منی بیرون رود، به فتوای برخی از فقهاء واجب است که به منی برگردد تا بعد از ظهر کوچ کند ولی برخی دیگر برگشتن به منی را واجب نمی‌دانند لذا می‌تواند عصر برای رمی برگردد و پس از رمی جمرات از منی خارج شود ولی چنانچه تا غروب از منی نرود باید شب سیزدهم را نیز در منی بیتوته کند و روز سیزدهم نیز جمرات را رمی کند.

۳۴- کاروانهایی که پس از ایام تشریق باید به مدینه بروند یا به ایران برگردند، به زائران خود توصیه کنند شب یازدهم یا دوازدهم نیمه اول را قصد بیتوته کنند و قسمتی از آن را استراحت کنند و پس از نیمه شب برای اعمال به مکه بروند. چون در ایام تشریق بهترین وقت از نظر خلوتی برای اعمال در این دو شب، پس از نیمه شب است.

۳۵- هر چند خانم‌هایی که احتمال حائض شدن آنان پس از اعمال منی وجود دارد و نمی‌توانند تا وقت پاک شدن در مکه بمانند،

ص: ۶۶

اعمال مکه را پیش از وقوف به جای خواهند آورد. ولی چنانچه زنی اعمال مکه را به جای نیاورده بود، و حائض شد باید توجه داشت که وظیفه حائض در عمره تمتع با اعمال مکه تفاوت دارد که در عمره تمتع در صورتی که می‌داند تا پیش از ظهر عرفه پاک نمی‌شود باید به افراد عدول کند ولی در اعمال مکه باید برای طواف و نماز طواف نایب بگیرد و سعی را خودش با مراعات ترتیب به جای آورد.

۳۶- به علل زیر زائران به انجام عمره مفرده- پس از اعمال- تشویق نشوند، حتی برخی افراد را باید برحذر داشت:

الف) به فتوای برخی از فقهاء مراعات فاصله بین دو عمره شرط است.

ب) ممکن است در اعمال آنها مشکلی پیش بیاید یا همچنان در احرام بمانند.

ج) سبب ازدحام مطاف و مسعی خواهد شد و این امر موجب دشوار شدن طواف و سعی واجب دیگران است.

۳۷- اگر در اعمال، مشکل فقهی برای زائری پدید آمد که فتوای مرجع تقلیدش در دسترس نیست باید او را به طریق احتیاط راهنمایی کرد و با عمل به احتیاط مشکل مرتفع خواهد شد و برخی از مسائل که عمل به آن فوری نیست مثل کفاره برخی از محرمات، باید واگذاشته شود تا در آینده فتوای مرجع تقلیدش به دست آورده شود و راهنمایی گردد.

والحمد لله اولاً و آخراً

درباره مرکز

بسم الله الرحمن الرحيم

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیفزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهل بیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف: دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز :

الف) چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب) تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن همراه

ج) تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما، انیمیشن، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و ...

د) ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی

دیگر

ه) تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و) راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۰۲۴۵۲۳۵)

ز) طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ...

ح) همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند

مسجد جمکران و ...

ط) برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه
 ی) برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضور و مجازی) در طول سال
 دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان
 تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت: ۲۳۷۳ شناسه ملی: ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی:
www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳-۲۳۵۷۰۲۳ (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور
 کاربران (۰۳۱۱)۲۳۳۳۰۴۵

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده ولی
 جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل
 و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق
 روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایند انشاءالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳، شماره کارت: ۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳ و شماره حساب شبا: IR۹۰-۰۱۸۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۶۲۱
 ۵۳-۰۶۰۹ به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان - خیابان مسجد سید
 ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام - هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنت غیبت ما، او را از ما جدا کرده
 است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می فرماید: «ای بنده بزرگوار
 شریک کننده برادرش! من در کرم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است،
 هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلى الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست تر می داری: مردی
 اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می رسانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از
 پیروان ما را دارد، اما تو دریچه ای [از علم] را بر او می گشایی که آن بینوا، خود را ببدان، نگاه می دارد و با حجّت های خدای متعال،
 خصم خویش را ساکت می سازد و او را می شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رها کردن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی گمان، خدای متعال می فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی
 همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش
 از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند
 آزاد کردن بنده دارد».

مرکز تحقیقات و ترجمه

اصفهان

گام‌ها

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

